

देशपिपति अप्पन
याने
आर प्रत मार्गदर्शिका

संपादक : मुनि लक्ष्मणमूर्ति

સુકૃતતા સદભાગી

- * સાદડી (રાણકપુર) નિવાસી
માંગીલાલ તારાચંદજી બંબોલી
અ.સૌ.કંચનબેન માંગીલાલજી બંબોલી
હ. સુરેશચન્દ્ર, સંપતરાજ, કલ્પ આદિ બંબોલી પરિવાર
હાલ : ગીરધરનગર, શાહીબાગ, અમદાવાદ.
- * શ્રીમતી વીજબેન હીરાલાલ છકકડદાસ સાહ
જમિયતપુરાવાળાનાં સુકૃતોની અનુમોદનાર્થે....
હ.અ.સૌ. અંજનાબેન ચંપકભાઈ સાહ
પુત્રો : સંદીપ, હેતલ, પુત્રવધૂ : સૌ.રૂપા, સૌ.મૌલિ
પૌત્ર - પૌત્રી : સુપન, હેમ, આગમ, શ્રી આદિ પરિવાર
હાલ : નવરંગપુરા, અમદાવાદ.

સમ્યક્ત્વ વ્રત :

ભાનુ ભટ્ટપ :

સમ્યક્ત્વ ગુણ અને સમ્યક્ત્વ વ્રત એ બે વસ્તુ કુદી છે. વિધ્યાત્વ મોહનીયકર્મના ઉપશમણી, જ્યોત્ષ્ણમયી અથવા જ્યેષ્ઠી સમ્યક્ત્વ ન્યામનો ગુણ પ્રમટે છે.

મમ, સંભેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય : આ પાંચ લક્ષણોથી આત્મામાં સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રગટ થયો છે કે નહીં તે જાણી શકાય. અહિંતમાં જેમ એકાગ્રાનું સ્થાન પ્રથમ છે, તેમ મોક્ષમાર્ગમાં સમ્યક્ત્વ ગુણનું પ્રથમ સ્થાન છે.

ક્રમ ૧ - ૨ - ૩ વચ્ચે અંકગ્રા વગરનાં મીઠાં નકામાં છે, તેની એઈ જ કિંમત નથી; તેમ સમ્યક્ત્વ વગરનાં વિરતિ-વ્રતની કિંમત નથી. સમ્યક્ત્વ વગર છગાદિ ધર્મો મોલકળને આપી શકતા નથી. સમકિત ગુણ વિના હા પૂર્વનો ઘાતા પણ અજ્ઞાની કહેવાય છે. સમકિતો સંસારમાં એ પણ રહે નહીં.

આજા જંનત્વની ગણતરી, શ્રીતીર્થકરદેવાદિના ભવની ગણતરી પણ સમ્યક્ત્વ ગુણની પ્રાપ્તિથી જ થાય છે.

સમ્યક્ત્વ વ્રત :

૧ પ્રકારના - ૧૫ પ્રકારના - ૮૩ પ્રકારના, લૌકિક - લોકોત્તર વિધ્યાત્વના ત્યાગપૂર્વક સુદેવ, સુચુરુ અને સુધર્મની શ્રદ્ધા, માન્યતા ભટ્ટપ સમ્યક્ત્વ વ્રત છે. આ વ્રત ૧૨ વ્રતરૂપી શ્રાવકધર્મના મહેલના માથા ભટ્ટપ (Foundation) છે. આ વ્રત, ૧૨ વ્રતવાળા શ્રાવકધર્મરૂપી કાવપુણ્યનું મૂળ છે.

૧૨ કે અમાથી ઓછાં વ્રતાં વ્રતોનો સ્વીકાર કરતાં પહેલાં સમ્યક્ત્વ વ્રત અવશ્ય ઉચ્ચરતું - સ્વીકારવું જ જોઈએ. ઉપધાનની માળા પહેરાવતાં પહેલાં, દીલાપ્રદાન વખતે કે તીર્થમાળ પહેરાવતી વખતે સૌથી પહેલાં સમ્યક્ત્વ વ્રત ઉચ્ચરાવવામાં આવે છે.

સુદેવ - સુગુર - સુધર્મનું સ્વરૂપ :

(૧) સુદેવ : જેઓમાં હિંસા - જૂઠ વગેરે ૧૮ પાપસ્થાનકોમાંથી કોઈ પણ પાપનું સહેજ પણ સેવન નથી, જેઓના રાગ, દેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, નિંદા, કામ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, જુગુપ્સા, અવિરતિ, દાનાન્તરાય, લાભાન્તરાય, ભોગાન્તરાય, ઉપભોગાન્તરાય અને વીર્યાન્તરાય : આ ૧૮ દોષ નિર્મૂળ નાશ પામ્યા છે; સાત પ્રકારની ઈતિ, મારી, મરકી, રોગ, લડાઈ, દુષ્કાળ વગેરેના નાશ સ્વરૂપ અપાય - અપચયતિશયથી જેઓ યુક્ત છે, લોકલોકના સર્વદ્રવ્યોના, ત્રણે કાળના સર્વ પર્યાયોને સમકાળે જાણી શકાય એવા કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાનતિશયથી જેઓ યુક્ત છે; દેવો, દેવેન્દ્રો અને નરેન્દ્રો જેઓની સેવા, પૂજા, ભક્તિ, ઉપાસના કરે છે અર્થાત્ ત્રણ લોકની પૂજ્યતાસ્વરૂપ પૂજાતિશયથી જેઓ યુક્ત છે; દેવનિર્મિત સમવસરછમાં બિરાજવાન ધર્ષ ધાર પર્યાદાને ઉપ વાણીના ગુણથી યુક્ત તત્ત્વના ધ્યાર્થ સ્વરૂપને કહેનારી યોજનગામિની વાણીથી ધર્મદેશના આપવા સ્વરૂપ વચનાતિશયથી જેઓ યુક્ત છે; ૧૦૦૮ લક્ષણોથી લક્ષિત છે, ૮ મહાપ્રાતિહાર્યની પૂજાથી પૂજિત છે, મહાગોપ, મહામાહજા, મહાસાર્થવાહ, મહાનિર્યામક એવાં વિશેષજ્ઞોથી જેઓ વિશિષ્ટ છે; તે જ સુદેવ છે.

(૨) સુગુર : પાંચ મહાવ્રતના ધારક, પંચાચારના પાલક, પાંચ સમિતિથી સમિત, ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત, જીવજીવનના સામાયિક વ્રતવાળા; ધાર્મિક પરીપલો તથા દેવ-મનુષ્ય-તિર્યચ્છાદિએ કરેલા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોને સમતાભાવે સહન કરનારા, મેરુની જેમ અંડલ-પીર રહેનારા, જિન્નાકા મુજબ એકલા સમિતિથી ૪૨ દોષપરહિત બિશાચી જીવન જીવનારા, શત્રુ - મિત્ર, તૃણ - મણિ, સુવર્ણ - પત્થર, માન-અપમાન આદિમાં સમભાવ રાખનારા, શુદ્ધ ધર્મની દેશના આપનારા, ૩૬ ગુણોથી યુક્ત આચાર્યભગવંત, ૨૫ ગુણોથી યુક્ત

ઉપાધ્યાયભગવંત, ૨૭ ગુણોથી યુક્ત સાધુભગવંત; એ જ સુગુર છે.

(૩) સુધર્મ : જેના મૂળમાં દયા છે, જેના મૂળમાં વિનય છે, જેના મૂળમાં શમા છે, જેના મૂળમાં સરલતા છે; એવો કેવલિભગવંતે કહેલો, જેન પસંતી આગમશાસ્ત્રોના આધારે ઉપદેશાતો, દાન-શીલ-તપ અને ભાવ સ્વરૂપ અથવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ સ્વરૂપ ધર્મ એ જ સુધર્મ છે.

જાતની પ્રતિષ્ઠા :

ઉપર કોલા ગુણોવાળા દેવ, ગુરુ, ધર્મને જ હું સુદેવ - સુગુરુ - સુધર્મ માનીશ, તેમની જ શ્રદ્ધા કરીશ, તેમનાં જ દર્શન - પૂજા - દાન - ધર્મન અને આરાધના કરીશ.

સાલમાં ૭૬૫ છે કે -

ઝરિટતો મરદેલો, જાલજીવં સુસાહુણો ગુરુણો ।

જિગપણતં તતં, હ્ય સમ્મતં મદ મહિઝં ॥

અર્થ : જીવજીવ અરિહંત પરમાત્મા મારા દેવ છે, સુસાહુઓ મારા ગુરુ છે અને જિનેશ્વરેવોએ કરેલાં તત્ત્વ એ જ મારો ધર્મ છે. આ સમગ્રજીવ વ્રત મં શ્રદ્ધા કર્યું છે.

(૧) સુદેવ - સુગુર - સુધર્મરૂપ તત્ત્વત્રયીની શ્રદ્ધા એ જેમ સમ્યક્ત્વ કાઠ છે, તેમ ભગવાન-શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ કરેલાં વેદાં નવ તત્ત્વોની રુચિ - મહા - માન્યતા એ પણ સમ્યક્ત્વ વ્રત છે. તે નવ તત્ત્વો આ પ્રમાણે : (૧) જીવ (૨) અજીવ (૩) પુલ્લ (૪) પાપ (૫) આશ્રય (૬) સંવર (૭) અપ (૮) નિર્જરા અને (૯) મોક્ષ તેમાં :

(૨) ભગવાન શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ ૧. જીવ અને ૨. અજીવ આ બે તત્ત્વોને ક્રમ ક્રમ છે. એને ક્રમ-જીવવા યોગ્ય માનવાં, એનું ઊંડું જ્ઞાન મળવાના જેવું છે; એમ માનવું.

(૧) પાપ, (૨) આશ્રવ અને (૩) અંપ : આ ત્રણ તત્ત્વોને હેય-ઉંડાવા યોગ્ય ક્રમ છે, તેને છોડવા જેવાં માનવાં.

(૧) પુણ્ય (૨) સંવર (૩) નિર્જરા અને (૪) મોક્ષ : આ ચાર તત્વોને ઉપાદેય એટલે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કલાં છે, તેને ઉપાદેય માનવાં.

આ નવતત્વની સાચી માન્યતારૂપ સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ કરી શકાય, (૩) અને સામાન્ય રીતે : 'જે કિનેશરદેવોએ ભ્યામ્બુ છે તે જ સાચું અને શંકા વિનાનું છે' એ માન્યતાને પણ સમ્યક્ત્વ વ્રત કહી શકાય.

વિશેષ જ્ઞાન કે સમજ ન હોવા છતાં એ જીવોની એ માન્યતા હોય છે કે, કેવલજ્ઞાન, કેવળદર્શન પામેલા કિનેશરદેવોમાં અસત્ય બોલવામાં કારણરૂપ કોષ, લોભ, ભય કે હાસ્ય : આ દોષો ન હોવાથી, એનો એમણે નિર્મૂળ નાશ કર્યો હોવાથી, તે પરમતારકનાં વચનોમાં અસત્ય ન જ હોય, શંકા કરવાની ન જ હોય, તેઓશ્રીનું વચન સાંપથી જ નીતરતું હોય, આવી માન્યતા એ જીવોની હોય છે.

સમ્યક્ત્વવ્રતનું ધ્યેય :

સમ્યક્ત્વવ્રતની આરાધનામાં : જીવે અનાદિકાળથી ધોષેલા કુદૈવ, કુસુડ, કુર્ષર્મ પ્રત્યેના દૃષ્ટિરાગનો નાશ કરી સુદૈવ, સુસુડ, સુર્ષર્મની માન્યતાથી સમ્યક્ત્વ નામનો ગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો છે અને આત્મવની રુચિ કરાવનાર મિથ્યાત્વને નબળું પાડી-નાશ કરી, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની આરાધનાનું બળ પ્રાપ્ત કરી, વીતરાગતા સુધી પહોંચવાનું છે. શુદ્ધ નિશ્ચયનપનું ૭ મા ગુણસ્થાનકનું સમ્યક્દર્શન પામવાનું ધ્યેય રાખી આગળ વધવું.

સમ્યક્ત્વ વ્રતની કરણી - પેટા નિયમો :

(૧) કિનેદર્શન કિનેપૂજા અને તો ત્રિકાળ, યોગ ન હોય તો પૂર્વ દિશામાં વિહરમાન કિનેશરદેવનું ચૈત્યવંદન કરવું (ત્રિકાળપૂજા : સવારે દર્શન કે વાસલેષ પૂજા કર્યા વિના દાતણ ન કરવું, બપોરે પૂજા કર્યા વિના ભોજન ન કરવું, સાંજે દર્શન કે આસ્તી-મંગળદીવા સ્વરૂપ પૂજા કર્યા વિના નિદ્રા ન લેવી.)

(૨) રોજ ખાંધી-ચૂટી નવકારવાળી ગણવી.

(૩) પતિવર્ષ સાતશેત્રમાં રૂ. વાપરવા.

(૪) વર્ષમાં યાત્રા વખત કરવી.

(૫) સવારે નવકારશીનું પચ્ચક્રમાળા અને સાંજે તિલિવિહાર કે ચાંચિતારનું પચ્ચક્રમાળા કરવું.

(૬) કિનેવાણીશ્રવણમિનિટ તો કરવું અથવા ધાર્મિક ગાયન કરવું.

(૭) શુદ્ધવંદન વખત કરવું.

(૮) ભયવાય કલાક કરવો.

(૯) દેવતરમાં ફૂલ, અંજલુંછાંચાં, કેસર આદિનું અર્પણ

મયગાળા કરવું.

(૧૦) ભાર્મિક મળે તો પ્રણામ કરવાનો ઉપયોગ રાખવો.

(૧૧) પર્વમાં કોઈને અંતરાય ન કરવો. સાત વ્યક્તિઓનો ત્યાગ કરવો.

(૧૨) સવારે ઊઠતાં જ ૮ કે ૧૨ નવકાર ગણવા. શીનવપરજીન, શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું, શ્રીશંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું તંમજ ગામના મૂલનાપકનું અનુકૂળતા મુજબ ધ્યાન કરવું.

(૧૩) બે તથેળી ભેગી કરી, આયુષ્યરેખામાં સિદ્ધશિલાની ભાષણ કરી, બે ભાગની ૮ અંગળીના ૨૪ વેઢા ઉપર ૨૪ ભજવાનની કાળના કરી નમસ્કાર કરવો.

(૧૪) શ્રી સીમંપરસ્વામી આદિ ૨૦ વિહરમાનજિનને તથા ઉપકારી પુ. ગુરુભગવંતને જે દિશામાં વિચરતા હોય તે દિશામાં મનથી નમસ્કાર કરવો.

(૧૫) રોજની તિથિનો વિચાર કરી, આજે કયા જિનેશરદેવનું કયું કાળગણક છે, તે યાદ કરવું.

(૧૬) ઉપકારી પુ. માતા-પિતા તથા વડીલોને રોજ નમસ્કાર કરવો.

- (૧૭) દેવ અને ગુરુ : ભનેની સાક્ષીએ પચ્ચક્રખાણ કરવું.
- (૧૮) જમતો પહેલાં સુપાત્રદાન-અનુકંપાદાન કરવું.
- (૧૯) રોજ ૧ બાંધી નવકારવાળી (૧૦૮ નવકાર) અણવી.
- (૨૦) દેરાસરની ૧૦-૪૦-૮૪ આશાતના ટાળવી.
- (૨૧) સમકિતના ૬૭ બોલનો અભ્યાસ કરી એનું ચારંવાર ચિતન-મનન કરવું.

આગાર - જયણા - છૂટછાટ :

સમ્યક્ત્વ વ્રતમાં કે કોઈ પણ વ્રતમાં જ્યાં સુધી આત્મા દંઠ નથી - સ્થિર નથી, મનથી ઢીલો છે, ત્યાં સુધી પોતાના શારીરિક, કીર્ટ્ત્વિક, વ્યાવહારિક, સામાજિક અને આર્થિક સંયોગો મુજબ વ્રત લેનાર છૂટછાટ રાખી શકે છે, જેને જયણા પણ કહેવાય છે અથવા શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં એને આગાર કહેવાય છે. દરેક વ્રતમાં ખતાવેલી બધી જ છૂટછાટ રાખવી એમ નહીં પણ પોતાના સંયોગ મુજબ જરૂર પૂરતી જ છૂટછાટ રાખવી. સમ્યક્ત્વ વ્રતના છ આગાર :

- (૧) રાજ્યભિયોગ : રાજના દબાણથી જૈનધર્મના આચરણ વિરુદ્ધ અન્ય દેવાદિને વંદનાદિ કરવું પડે.
- (૨) ગણાભિયોગ : લોકસમુદાયના દબાણથી જૈનધર્મવિરુદ્ધ વર્તન કરવું પડે.
- (૩) બલાભિયોગ : સૈન્ય અથવા ચોર વગેરેના જોરજુલમથી જૈનધર્મવિરુદ્ધ કાર્ય કરવું પડે.
- (૪) દેવાભિયોગ : કુલદેવતાદિકના કહેવાથી જૈનધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરવું પડે.
- (૫) ગુરુભિયોગ : માતા-પિતા કે વિદ્યાગુરુની દાક્ષિણ્યતાથી જૈનધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરવું પડે.
- (૬) વૃત્તિકોતાર : ભયંકર અટવી કે દુકાળ વગેરેમાં આઠ્ઠવિકા નિમિત્તે નિપમવિરુદ્ધ કરવું પડે.

માર આગાર :

- (૧) અન્નત્યજણાભોગેણ : અ્યાલ ન રહેવાથી ભૂલમાં કોઈ વસ્તુવિરુદ્ધ કાર્ય થઈ જાય.
- (૨) સત્સાચારેણ : જાણવા છતાં રોજના પૂર્વ અભ્યાસથી અપવિત્ર નિપમવિરુદ્ધ કાર્ય થઈ જાય.
- (૩) મહાતરાગરેણ : કોઈ મોટા લાભને માટે જ્ઞાની ગુણવંત ગુરુની આજ્ઞાથી જ કાઠું કરવું પડે.
- (૪) સત્વતમારિવૃત્તિયાગરેણ : શરીરમાં અસમાધિ થવાથી કે વધુક અવભામાં જે કાંઈ નિપમવિરુદ્ધ વર્તન થાય. આ છન્નવાર આગારો દરેક વ્રત માટે છે.

માર ભોવ : (ક્યાં સુધી પાળીશ ?)

- (૧) મૃત - પ્રેતાદિથી ન પીઠાઈ ત્યાં સુધી.
- (૨) ઘોંઠના કપટથી ન છેતરાઈ ત્યાં સુધી.
- (૩) શનિપાત વગેરે રોગથી પરભાવ ન પામું ત્યાં સુધી.
- (૪) બીજા કોઈ પણ જાતના કપટથી, મારો આ વ્રતનો આનપરિણામ ન પડે ત્યાં સુધી, આ વ્રત પાળીશ.

અથવા સમાન્ય રીતે નીચે મુજબ જયણા રાખી શકાય :
 નજવગણે, પરવશતાથી, વ્યાવહારિક દાક્ષિણ્યતાથી, ભાગ્યદાથી, કુટુંબાદિકના કારણે અન્ય દેવ, ગુર્વાદિકનો આલ્ક વિવેક કાળે પડે, વિદ્યાગુરુ આદિનું ઉચિત સાચવવું પડે, અનુકંપાદિનાં કાર્યો કરવા પડે તો છૂટ, પરંબુદિથી તે કશું કરીશ નહીં.
 સમ્યક્વ્રતના પાંચ અભિચાર :

- (૧) શંકા : શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં સત્યનીતરતાં વચનોમાં શંકા કરવી તે શંકા અભિચાર. શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં વચનો યજ્ઞાં ચંભીર છે, અર્થમન છે, મનું અતલ ઊંઝાણ છે, તેથી જિજ્ઞાસાવૃત્તિથી કોઈ જ્ઞાની, શીતાર્થ, ગુરુભગવત પાસે સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો. સમાધાન ન થાય

તો તત્ત્વ કેવલિગમ્ય છે, એમ સમજને શ્રદ્ધાથી એનો સ્વીકાર કરવો, પણ શંકા ન કરવી; દેશશંકા અને સર્વશંકા વગેરે શંકાના પ્રકારો; શાહપ્રતિકમસૂત્ર વૃત્તિ વગેરે ગ્રંથોથી જાણી લેવા.

(૨) કાંશા : કોઈપણ ધર્મવાળાઓનું અજ્ઞાનકષ્ટ જોઈને, કોઈ પાખંડીની વિદ્યા કે ચમત્કાર જોઈને અમલા એના પૂર્વજન્મના અજ્ઞાનકષ્ટથી સુખી અને ધનવાન જોઈને એ ધર્મને સારો માને કે એ ધર્મની ઈચ્છા કરે તે કાંશા અતિચાર. આજના યુગમાં મુસલમાનોની નમાઝ અને ફિસ્ત, કિલ્લોનો શાંતિ જોઈને આકર્ષાય તે પણ કાંશા કોષ્ય છે.

(૩) વિચિકિત્સા : ધર્મના કળ્યાં શંકા કરવી. ધર્મ કરનારાને દુઃખી જોઈ અને ધર્મ નહીં કરનારને સુખી જોઈ, આવી શંકા ધવાનો સંભવ છે. અથવા વિચિકિત્સાનો બીજો અર્થ છે સાધુનાં મલિન વસ્ત્રો, મલિન દેહને જોઈને જુગુત્સા કરવી, સૂગ આવવી.

(૪) મિથ્યાદષ્ટિપ્રશંસા : મિથ્યાત્વી ગુરુઓ તથા ઐહસ્થોની પ્રશંસા કરવી : એમની પ્રશંસા કરવાથી એમની ખોટી વાતોની જાણમાં લોકો કસાય અને મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ થાય છે.

(૫) મિથ્યાદષ્ટિનો પરિચય : મિથ્યાદષ્ટિઓ સાથે મેળ રાખવો, હાથીમળીને રહેવું, સાથે વસવું, ભોજન કરવું વગેરે કરવાથી મિથ્યાદષ્ટિઓનાં કૃત્તવની વાસનાનો રંગ લાગી જાય અને ધર્મથી - સમ્યક્ત્વ નામના ગુણથી ભ્રષ્ટ થઈ જવાય.

સમ્યક્ત્વ વ્રતના આ પાંચ અતિચાર સારી રીતે જાણવાના છે અને તે અતિચાર સેવાઈ ન જાય તેની પૂરેપૂરી કાળજી રાખવાની છે. મિથ્યાત્વ નામના પાપનું ફળ :

મિથ્યાત્વ એ ગાઠ અંધકાર છે, ભયંકર દુરમન છે, પ્રાણઘાતક રોગ છે. હિતાહિતનો વિવેક મિથ્યાત્વ અવસ્થામાં હોતો નથી. મિથ્યાત્વના ધોગે પરમાત્મા કે પરમાત્માનું શાસન ગમતું નથી. તેથી

વિષયો-કાપાઓ-સંગાઓમાં જીવ અટવાયેલાં રહે છે. એના જ કારણે તાક સંકલિપ્ત કર્મો આંખીને દુર્ગતિઓમાં ભટક્યા જ કરે છે. સરવાળે એના કુલ્પનો ભાગાકાર થવાને બદલે ગુણાકાર જ થાય છે. સમ્યક્ત્વ વ્રતનું ફળ :

મિથ્યાત્વ નામનો રોગ જાય ત્યાર પછી સમ્યક્ત્વનું આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. સમ્યક્દર્શન આવ્યા પછી જીવનો સંસાર પરિમિત (લિમિટેડ) થઈ જાય છે. એમ તેટલું સંસારમાં ભમે તો પણ અર્ધપુલ્કલપરાવર્તકાળમાં તો તે જીવ અવશ્ય મોક્ષમાં જાય છે. સમ્યક્ત્વની સજારીમાં તિર્યંચ કે માનવ, પરભવનું આયુષ્ય બાપે તો અવશ્ય દેવલોકનું બાપ છે, જ્યારે નારકી કે દેવ હોય તો માનવભવનું જ આયુષ્ય બાપ છે. સમ્યક્ત્વ આવ્યા પછી જીવનો આધ્યાત્મિક વિકાસ લેન પકડે છે. સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ, સર્વવિરતિથી લઈ અપવર્ગ (મોક્ષ) તો સુખીને ખંડી તાવે છે. સમ્યક્દર્શન આવ્યા બાદ વિવેક-નામનો ગુણ પ્રગટ થાય છે. વિવેકના ધોગે હિતમાં પ્રવૃત્તિ અને અહિતથી નિવૃત્તિના સંસાર હટ અને છે.

વ્રતપાલકને વંદના :
તેનોએ કેડેલી પરીશામાં, પ્રાણાંત કષ્ટમાં અને અનેક દુઃખો વચ્ચે પણ સમ્યક્ત્વ વ્રતને અલીધુલ્લ ધણનાર; શ્રેણિક રાજ, કુબ્જ મહારાજ, ક્રમકાળ તજ, તુલસા શ્રાવિકા આદિને કંદ્યના ભાવોલ્લાસ સાથે વંદના.

૧. સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત :

વ્રતનું સ્વરૂપ :

ધર્મનું મૂળ અહિંસા-દયા છે. સર્વવિરતિધર-સાધુ સિવાય સર્વથા અહિંસા-અનનપદાન કામ્ય નથી. તેથી આરંભ-સમારંભમાં ફસાયેલા પુણ્યથી પણ આ વ્રત અહિંસા ધાળી શકે તેવી વ્યવસ્થા, પરમતારક સીકિનચરણવતનોએ આ વ્રતથી બતાવી છે.

સ્કૂલમુખવાદવિરમણાદિ (સત્ય આદિ) પ્રતો પત્ત આ પ્રથમ પ્રતની પુષ્ટિ માટે છે. પ્રથમ પ્રત 'ખેતર' (પાક) સમાન છે તો બાકીનાં પ્રતો એની સુરક્ષા માટે 'વાડ' સમાન છે.

જીવરક્ષા માટે જીવવિચારનું જ્ઞાન જરૂરી છે. શ્રાવકનું ઘર એટલે પટકાપજીવની રક્ષાની પાંજરાપોળ કહી શકાય. સૂક્ષ્મજીવોની હિંસા ન છોડી શકનાર ગૃહસ્થોને માટે તત્તજીવો(સ્કૂલજીવો)ની અહિંસા, એ પણ સ્કૂલથી, પાળવાનું શાસ્ત્રકારો કરમાવે છે; કેમ કે 'પોતાના આત્માને જે પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા માટે ન આચરવું તે ધર્મ છે.' કારણ, બીજા જીવોને બચાવવામાં પોતાનો બચાવ અને બીજા જીવોના વધમાં પોતાનોય વધ છે.

દયાના ૮ પ્રકાર :

(૧) દ્રવ્યદયા : દુઃખી જીવોનાં દુઃખો દૂર કરવાની અભિલાષા.
 (૨) ભાવદયા : દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને ધર્મ પમાડવાની ઇચ્છા.
 (૩) સ્વદયા : પોતાના આત્માના ઉદ્ધાર માટે વિષય, કષાય, રાગ-દેષાદિ અકુળ આશ્ચર્યોને ત્યાગ કરી શ્રી જિનપૂજાદિ શુભ આશ્રવોમાં જોડવો.

(૪) પરદયા : જયણાપૂર્વક છકાયજીવોની રક્ષા કરવી.

(૫) સ્વરૂપ દયા : આલોક કે પરલોકના પીદ્ગલિક સુખની ભાવનાથી દેખાદેખી દયા પાળે. આમાં બાલ્હદયા છતાં ભાવથી હિંસા છે.

(૬) અનુબંધ દયા : ઉપકારની બુદ્ધિથી બીજા જીવોને સન્માર્ગે લાવવા તાડનાદિ કરે..... આમાં બાલ્હિંસા છતાં ભાવથી (પરિણામે) અહિંસા છે.

(૭) વ્યવહાર દયા : ઉપયોગપૂર્વક, વિધિ પ્રમાણે ક્રિયા કરતાં દયા પાળે તે.

(૮) નિશ્ચય દયા : શુદ્ધ સાધ્યમાં જ પૂર્ણ ઉપયોગ અર્થાત્ પોતાના

માનાદિ, મુળી-ભાવપાજ ન હણાય તેની પૂરેપૂરી કાળજી.

ગુણઓને પોતાના ઘરમાં ૧૦ ઠેકાણે વંદરવા બાંધવા જોઈએ :

(૧) મુક્તા ઉપર (રસોડામાં) (૨) પાશ્ચિયારા ઉપર (૩) ભોજન કરવાના સ્થાને (૪) સુવાના સ્થાને (૫) ન્યાવાને સ્થાને (બાલકમમાં) (૬) પત્ની ઉપર (૭) ખાંડવાના સ્થાને (બાપશિયા ઉપર) (૮) વલોશું કરવાના સ્થાને (૯) ધર્મક્રિયા કરવાના સ્થાને (પૌત્રપશાળામાં) (૧૦) ધાર દેસલરમાં.

પોતાના ઘરમાં ૭ ગણનાં રાખવાં :

(૧) પાત્રી ગાળવા (૨) થી ગાળવા (૩) તેલ ગાળવા (૪) દુધ ગાળવા (૫) છાસ ગાળવા (૬) ઉકાળેલું પાત્રી ગાળવા અને (૭) તોટ (આટો) ગાળવા.

અહિંસાધર્મના પાલન માટે, સંસારના આરંભ-સમારંભ વગેરે દરેક કાર્યો કરતાં જપવાનું ખૂબ મુખ લક્ષ રાખવું. શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે ગણના ધર્મો ૧ જ્યાં જ્યણા છે, ત્યાં ધર્મ છે.

જપવાના પાલન માટે સાવરણી પોથી-સુંવાળી રાખવી.

વર્ષાઋતુમાં જને ત્યાં સુધી પ્રવાસ ઓછો કરવો

શ્રી ડી. ડી., એમેક્સીન, પેસ્ટકંટ્રોલ વગેરે ઘાતક દવાઓનો ઉપયોગ ન કરવો.

અનાજ જોઈને વાપરવું.

વધુ હિંસાવાળા વ્યાપાર ન કરવા.

તીકાર ન વાપરવું.

જપવાના દરેક કાર્યો માણસો પાસે ન કરાવતાં જાતે જ કરવાં.

જીવોત્પત્તિ ચાપ તેવી ચીજો વગેરેમાં સાવધાની ખૂબ રાખવી.

હિંસા કરવા જતાં સામો જીવ મરે કે ન મરે પણ અહિંસાધર્મની તો હિંસા ચાપ જ છે.

વ્રતની પ્રતિષ્ઠા :

એકંદ્રિય વગેરે શક્તિ યાવતા તથામ ત્રસજીવો કે જે નિરપરાધી છે, એવા જીવોને જાણી જોઈને (સંકલ્પપૂર્વક), વિના કારણ, મારી નાંખવાની બુદ્ધિથી નહીં મારું.

પ્રાણાતિપાત-હિંસા અર્થાત્ કોઈપણ જીવના જીવનને ટંકાવી રાખનારા પ્રાણીનો નાશ કરવો તે.

વિરમણ = પાછા હટવું. સ્થૂલ = મોટી હિંસા.

અર્થાત્ મોટી હિંસાથી પાછા હટવું તે સ્થૂલ પ્રાણતિપાત

વિરમણ વ્રત :

શ્રાવકની દયા :

સંસારત્યાગી પૂ. સાધુભગવંતો ત્રસ-સ્થાવર બંને પ્રકારના જીવોની સંપૂર્ણ દયા-અહિંસા પાળી શકે છે, માટે તેઓની દયા સૂભ કહેવાય, ૨૦ વસાની કહેવાય. શ્રાવક તો માત્ર સવા વસો જ દયા પાળી શકે. અર્થાત્ સાધુની દયા ૧૦૦ પૈસા કહીએ તો શ્રાવકની (પાંચધર્મા હોય તો પણ) સવા છ પૈસા ગણાય. એમાં પણ તમારી અનુકૂળતા માટે આજના જમાનાના પ્રવાહમાં તણાઈને ડી. ડી. ટી., ગેમેક્સીન, ગીઝર વગેરેનો ઉપયોગ કરો તો છ પૈસાથી પણ સ્ટાન્ડર્ડ નીચે ઊતરી જાય છે. સવા વસાની સમજ :

શ્રાવક સૂભ (એકેન્દ્રિય) જીવોની દયા ન પાળી શકે માટે વીસના અર્ધા દશ વસા થયા. તેમાંય નિરપરાધીની દયા પાળે, અપરાધીની નહીં, માટે ધાય વસા. સાપેક્ષપણે હિંસા કરે, નિરપેક્ષપણે ન કરે માટે અડી વસા તથા આરંભમાં દયા ન પાળી શકવાથી સવા વસો થાય.

વ્રતનું ધ્યેય :

આપરાધીનું પણ નવિ ચિત્ત થકી ચિતવેલીએ પ્રતિકૂળ અપરાધીનું પણ મનથીય ખરાબ ન વિચારવું, ખૂજીવ-નિકામરક્ષક (સર્વ જીવોને અભયદાન આપનાર) સાધુજીવન ધામવાનું ધ્યેય રાખવું.

મનથી કાઢી - પેટા નિવૃત્તિ :

(૧) ગાળ્યા વગરનું (અજાતબળ) પાણી ન વાપરવું.

(૨) મળી પોઈને પીવી.

(૩) પાણીના ગોળા (પાટલા) વગેરેમાં એકો ગ્લાસ વગેરે ન નાંખવો.

(૪) કાઠલા પાન વગેરેનો ઉપયોગ ન કરવો.

(૫) ધરમાં ગરવા, ગળણાં, પૂંજણી વગેરે જપણાનાં સાધનોનો ઉપયોગ કરતા હોવું.

(૬) વટાવેલો રત્નો મૂડી, ઘાસ-પાણીવાળા રસ્તે ન ચાલવું.

(૭) કીમલેપર, રેશમ, વગેરે અતિ હિંસાથી બનેલી ચીજો તેમ જ તેથી ઉકાળો ન વાપરવી.

(૮) કંડમૂળ, અભલ્ય વગેરેનો તથા અપેય - ઠંડાં ચીજાં વગેરેનો (પાણીનો) ત્યાગ કરવો.

(૯) પૂજવા-ગમનાર્જવાનો ઉપયોગ રાખવો.

(૧૦) અતિહિંસાવાળો વ્યાપાર ન કરવો.

(૧૧) બાપ, માદી વગેરેમાં સ્નાન કરવું નહીં.

(૧૨) બિનજરૂરી પાણીનો બચાડ ન કરવો.

(૧૩) પૂજવા વિના ગેંસ, ચુલા વગેરે ન સળગાવવા.

(૧૪) લોન ઉગાડવી નહીં, વનસ્થિતિ તોડવી નહીં.

(૧૫) માણી-જીવના આકારવાળા ખાદ્ય પદાર્થો ન ખાવા.

(૧૬) માણીના કે માણસનાં ચિત્રોવાળાં અને અક્ષરવાળાં કપડાં ન પહેરવાં-પરોસવાં.

વ્રતમાં જપણા :

(૧) વ્યાપાર કે પોતાના ઘરકાર્ય વગેરેમાં થતો આરંભ-સમારંભ અને મારીતવા કારણે કૃમિ વગેરેની દવા લેવી પડે તેમાં વિરાધના થાય.

(૨) કીલીંગ કે ન વગેરેમાં ચકલી વગેરે આવીને મરી જાય.

(૩) વાંદા, કીડી, મંકોડા વગેરેનો ઉપદ્રવ થતો હોય ત્યારે તેની જ્યષ્ઠા કરતાં વિરાધના થાય.

(૪) ચાહતાં, દોડતાં સહસાત્કારે જીવ ઉપર પગ પડી જાય, વાહન નીચે ફૂંટાય, બિલાડા વગેરે આવી જાય અને મરી જાય.

(૫) ચોર-વાઘ વગેરેથી ભયવા હિંસા થાય.

(૬) સ્વપ્નમાં હિંસા થાય.

(૭) માથામાં પોલી જૂ વગેરેનો ઉપાય કરતાં વિરાધના થાય.

(૮) ઘરની સાફસૂફી કરતાં કુંયુઆ, ઈપળ, ઉષર્થ વગેરેની

વિરાધના થાય.

(આમાં પણ આપણા હાથે જાણતાં-અજાણતાં વિરાધના થાય તો ગીતાર્થ ગુરુભગવંત પાસે આલોચના-પ્રાપ્તચિત કરી લેવાં)

હિંસાનું ફળ :

પાંગળા, કોટિયા, વિકલાંગ વગેરે રોગિષ્ટપશુ, અલ્પ આયુષ્ય, કૂબાલપશુ પ્રાપ્ત થાય. દલ્બ-ભેત્ર-કાળ-ભાવ વગેરે સામગ્રી દુઃખી કરનારી મલ્લે, નરકાટિગતિમાં ગમન અને ત્યાં બેસિતમ દુઃખો ભોગવવાં પડે. માત્ર ભે ઘડીના હિંસાના માનસિક (વૈશ્વાટિક) પાપથી તંદુલિયો માછલો ૭ મી નરકમાં ૩૩ સાગરોપમનાં દુઃખોનો ભાગી બને છે... આ બધાં હિંસાનાં ફળો છે. વિક્ષેપ ફળો જાણવા માટે શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણ, શ્રી વિપાકસૂત્રાદિ ત્રંબોનું શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે.

અહિંસાનું ફળ :

અહિંસાને ભગવતી કહી છે. અહિંસાના પાલનથી દીર્ઘ આયુષ્ય, શ્રેષ્ઠ રૂપ, સુંદર આરોગ્ય, પ્રશંસનીયપશુ, સદ્ગતિ વગેરે ફળો પ્રાપ્ત થાય છે. અહિંસા જ્યારે આત્મામાં પ્રતિષ્ઠા પામે છે, ત્યારે જન્મજાત વૈરવાળાં પ્રાણીઓ પણ પોતાનું વૈર ભૂલી જઈ મિત્રભાવે આવીને પોતાની પાસે બેસે છે.

સાતમ અભિપ્રાય :

(૧) વપ : આય વગેરેને કોપથી માર મારે તે. સામા જીવના હિત માટે તાડન કરવું પડે કે 'માર' એમ કહવું પડે તેની જ્યષ્ઠા.

(૨) બપ : ભાપ, ભેંસ વગેરેને દોરણ વગેરેથી ગાઢ રીતે બાંધવાં. અપાણીને શિથા આપવા કે માંડપણ વગેરેના કારણે બાંધવાં પડે તેની જ્યષ્ઠા.

(૩) હાવિઘટે : જીવોનાં અંગોપાંગ, નાક, કાન છેદવાં - ઠેકાણામાં તે. તબિબના કારણે કંઈ કરાવવું પડે કે કાન - નાક વીધાવવાં પડે તેની જ્યષ્ઠા.

(૪) અતિભારોપણ : મનુષ્ય, બળદ, ઊંટ વગેરે ઉપર શક્તિ ઉપરાંત ભાર ભરવો તે. બીજા સગવડના અભાવે બોજાં વધુ ભરવો પડે તેની જ્યષ્ઠા.

(૫) ભાગવણીનો વિચ્છેદ : મનુષ્ય-બળદ વગેરેને યોગ્ય સમયે ભાગવણીનો નિષેધ કરવો, ન આપવાં અથવા વિહંબ કરવો તે. અપાણીમાં પોણે વિહંબ કે વિસ્પરણ થાય તો જ્યષ્ઠા.

(૬) ભાગ, મોખ વગેરેથી પણ અતિચાર ન હાજે તેનું લઘુ અપણું.

અપણકરને વંદના :

એક કાવડપુત્રને કે જેને રસોઈયાએ તથા રાજાએ કહેવા છતાં અને તારી નીચે મારી નાખવાની ધમકી આપવા છતાં બકરીના અપણીની હિંસા ન કરી. તે છેવટે રાજાનો અંગરક્ષક અને પાછળથી મરુ પઈ ભૂતિમાં ગયો... હરિબલ માણીમાર તે પણ અહિંસામાં - હિંસા વિરમણ અંતમાં સ્થિર રહી પરીભાષાં પાસ થયો. તેવા પ્રથમ વ્રતના આ કાવડને ભાગવણી વંદન.

૨. સ્થૂલ મુખાવાદ વિરમણવ્રત :

વ્રતનું સ્વરૂપ :
મુખાવાદ - ૧૯

શ્રાવક સર્વથા જૂઠ બોલવાની પ્રતિષ્ઠા-વ્રત લઈ ચકતો નથી. તેથી વ્યવહારદષ્ટિએ મોટા ગણાતાં ચાર-પાંચ અસત્યોનો ત્યાગ કરે. મુખાવાદના બે ભેદ :

(૧) ભાવમુખાવાદ : પૌરુષલિક વિભાવદશાને સ્વભાવરૂપે કરી અથવા રાગ, દેષ કે ક્રુષ્ણાદિ લેશ્યાથી આગમવિરુદ્ધ બોલે, શાસ્ત્રના સાચા અર્થને કુપુનિતિથી ખોટા કહે - ઉત્સુજ બોલે, તે ભાવમુખાવાદ. (૨) દ્રવ્યમુખાવાદ : કન્યા વગેરે સંબંધી પાંચ પ્રકારનાં મોટાં જૂઠ, જેનો શ્રાવકે અવધ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

મુખાવાદના ચાર પ્રકાર :

૧. સદ્ભાવપ્રતિષેધ : વિદ્યમાન પદાર્થનો નિષેધ, ૨. અસદ્ભાવનું ઉદ્ભાવન : વસ્તુ જ ન હોય તેને છે તેમ કહેવી, ૩. અર્થાંતર અભિધાન : પદાર્થને અન્ય સ્વરૂપે જણાવવો, ૪. ગર્ભ નિંદાવચન : કાણને કાણો વગેરે કહેવું તે.

મુખાવાદના પાંચ પ્રકાર :

(૧) કન્યાલીક : અર્થાત્ (વર) કન્યાના સંબંધમાં જૂઠ બોલાય તે. કન્યા શબ્દથી તમામ બે પગવાળા છવો સંબંધી જૂઠ પણ આમ આવી જાય.

(૨) નવાલીક : ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ચાર પગવાળાં તમામ પશુ સંબંધી લેવડેલ આદિમાં જૂઠ બોલાય તે.

(૩) ભૂમ્પલીક : જર્વાન, ખેતર, ધર વગેરે સંબંધી લેવડેલ વડ અદલાખદલીમાં જૂઠ બોલાય તે.

(૪) શાપક્રમોસો : આપણને વિશ્વાસુ જાતી કોઈકે આપણે ત્યાં મૂકેલી શાપજ પત્તાવી યાત્રી તે, અથવા પચાવી પાડવા જૂઠ બોલવું તે.

(૫) જૂઠી સાચી : કોઈ વગેરેમાં ખોટી જુથાની આપવી અથવા કોઈકનો છવ જાય, કોઈકને મોઢું નુકસાન થાય તેવી ખોટી સાચી પૂરવ તે. (લાંચના લાંભથી કે દેષ વગેરેથી)

જૂઠ બોલવાનાં ૪ કારણો માસકારો જણાવે છે : (૧) ક્રોધ (૨) ભોભ, (૩) ભય અને (૪) હાસ્ય. માટે આ ચાર દોષોથી (નિવિત્તોથી) સાવધ રહેવું.

હિત, મિત, પત્ન્ય, અકર્કશ, મધુર અને સ્તન્ય બોલવાની ટેવ પાડવી. પરિભાષનો વિચાર કરીને બોલવું. મૌનનો અભ્યાસ પાડવો. જરૂર પડે તો જ બોલવું. સંસારના લગભગ તમામ ગ્રંથકાં 'અપ્રસસલ સમજાવેલથી' જ વ્રતા લોગ છે, માટે વચનયોગ ઉપર 'કંટ્રોલ' મુકી દેવો.

વ્રતની પ્રવિષ્ઠા :

કાઈનો કવ્ય બચાવવાના હેતુ સિવાય દુષ્ટ ચિત્તવાળી, પેટમાં પાપ રાખીને ચાર-પાંચ મોટાં જૂઠ નહિ બોલું.

કાનું ધોમ :

અહમ્મ ખોલાવનાર મોહનીયકર્મને છોતવાનું ધ્યેય રાખવું. દ્રવ્ય ત્યાગ અને પ્રકારના મુખાવાદનો ત્યાગ કરી, દ્રવ્ય અને ભાવથી મૌન કાનસા ઠીખવું : એ ટીકે સત્યના શિખરે પહોંચવાનું લક્ષ્ય રાખવું. વ્રતની કાચી :

(૧) પર્વના (દિવ, ગુરુ કે પર્વના) સોગંદ ખાવા નહીં.

(૨) વ્યગ્રગણા કે પરનિકા ન કરવી.

(૩) કાકાનું જૂઠ બોલવું નહીં.

(૪) સન્ય સોવા કાતાં બીજાને પીડા ઉપજાવે તેવું વચન; હાંસી કે આસીસાથી પણ ન બોલવું.

(૫) ખોટી સલાહ ન આપવી.

(૬) પેટમાં પાપ રાખી, કચાઈ કે વિશ્વસઘાત થાય તેવાં વચનો ન બોલવો.

(૭) પર્વના વિષયમાં કે શાસ્ત્ર-સ્તિહાંતની ભાગતમાં જાણકારી ન લોપ તો મૌન રહેવું, પણ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ ન બોલવું.

- (૮) શ્લેષથી દૂર રહેવું.
 (૯) અપશબ્દો કે ગાળો ન બોલવી.
 (૧૦) ખોટા લેખ (દસ્તાવેજ) વગેરે ન લખવા.
 (૧૧) વિકથા ન થઈ જાય તેની કાળજી રાખવી.

વ્રતમાં જયજ્ઞા :

- (૧) પોતાના સંતાનનું ઠેકાણું પાડવા કદાચિત્ જૂઠ બોલવું પડે.
 (૨) ભક્ષતાં-ભક્ષાવતાં, કાનો-માન વગેરે ઓછાં વધતાં બોલાય, ઉપયોગને અભાવે કંઈના બદલે કંઈ બોલાય.
 (૩) વિસ્મરણથી જૂઠ બોલાય.
 (૪) કુટુંબાદિકના ખાસ કારણે જૂઠ બોલાય.
 (૫) જીવ અચાવવા જૂઠ બોલાય.
 (૬) કોઈ બળવાન વ્યક્તિ વગેરેના દબાણથી જૂઠ બોલવું પડે.
 (૭) આજીવિકા માટે, ચાડીબુગલી કરનારથી બચવા માટે કે અશક્ત્ય પરિહારાદિ કારણે જૂઠ બોલાય.

(૮) માથિક કે વારસદાર ન હોય તો ચાપણનો સંદુપયોગ કરાય.

(૯) લેખ લખતાં હસ્તાદોષથી લખાયેલા અક્ષરો ચેકવા પડે.

આમાંથી જરૂર પૂરતી છૂટ આપણે રાખી શકાય. બધાએ બધી છૂટ રાખવાની નથી.

મુખાવાદનું ફળ : અસત્ય બોલનાર જીવને આ લોકમાં વેર, વિખવાદ, અવિશ્વસનીયતા થાય; જીભનો છંદ, વધ, બંધન (જેલ), અપશ્ચ, પનનાશ થાય; તથા ખોટાં આગ ચઢે, નિંદા વગેરે કટુ ફળો પામે છે. પરલોકમાં નિગોદ, નરકાદિ દુર્ગતિમાં ગમનાત્વ, દુર્લભબ્રોધિપણું પામે, અનંતસંસારી, અનાદેય વચનવાળો, દુર્ગંધી શરીરવાળો, જડ (મૂર્ખ), મૂંગો, તોતડો, બોબડો, અપ્રિય થાય; જીભ ન મળવી, મોંકાનાં કેન્સર વગેરેનો ભોગ બને છે. કુપચ્છના સેવનથી જેમ શરીર રોગનું ભોગ બને છે, તેમ અસત્ય વચનથી આત્મા દોષોનો ભોગ બને છે.

જીવ વચનનું ફળ : સત્ય બોલનાર જીવ, આ જન્મમાં તથા જન્માતરમાં વહાલી, આદેય વચનવાળો, સુંદર શરીરવાળો થાય તથા જનનિપત્ત વગેરે ફળો મેળવે છે. સત્યમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલ આત્મા વ્યવતિક્ષિને પામે છે.

સત્યમાં અતિચાર :

(૧) સત્સાક્ષર : વગર વિચાર્યે કોઈના ઉપર 'આ ચોર છે' વગેરે ઉપરોપણ કરવું અથવા ગાળ બોલવી.

(૨) રહસ્યભાષણ : બીજાની ગુપ્ત રાખવા જેવી (સિક્રેટ) વાતને પ્રકટ કરે અથવા ખાનગી વાત કરનાર ઉપર 'રાજ્યવિરુદ્ધ કરી છાંં છે' એવો આલોપ મુકી રાજ્યવર્દક કરાવવો કે ચાડી ખાવી.

(૩) સ્વાસ્થ્યમનભેદ : પોતાની સ્ત્રી વગેરે અંગત માણસે કરેલી ગુપ્ત વાતને પ્રકટ કરે.

(૪) મુખાવેદશ : બીજાને ખોટું કાર્ય કરવાનો ઉપદેશ આપે, ખોટા મન-તંત્રાદિ ચીનવાડે, જેનાથી વિષયો અને કષાયો વધે એવો ઉપદેશ આપે.

(૫) કુટુંબીય : ખોટા દસ્તાવેજ (કચર) કરવા, ખોટી સહીઓ કરવી, દસ્તાવેજ વગેરેમાં અક્ષરો ઓછાન-વધતા કરવા.

સત્યહિનું લાભ રાખી આ અતિચારો સેવાઈ ન જાય તેનું ધ્યાન રાખવું.

સત્યપાલનને વેદના :

શાસ્ત્રાનિપણમાં રાજદસ્ત્રબારમાં ઊભો કરવા છતાં જૂઠનો આશય ન લીધો... તેવા શાવકપુત્રને, તથા સત્યના પ્રભાવે રાજાના ગણાનો મોડીનો સાર પોતાના ગણામાં આવી પડ્યો તેવા કમલશેક વગેરે આ શાસ્ત્રની ભરતીલકા કરી કાતરના પાને નોંધાય, તેમને બહુમાનપૂર્વક વેદન

સત્યમાં ચાલવામાં પ્રાકૃતના ભોગે પછ મેરુ જેવા અડગ રહેનાર,

બીજા જીવને બચાવવા માટે, પોતાનો જીવ બચાવવાની સત્ય વાતને પણ પ્રગટ ન કરનાર સુદર્શનશેઠ આદિને કદમના ભાવોલ્લાસ સાથે વંદન.

૩. સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણવ્રત :

વ્રતનું સ્વરૂપ :

અદત્તાદાન = માલિકે નહીં આપેલું લેવું તે.

અદત્તાના ૪ પ્રકાર : (૧) સ્વામી અદત્ત : કોઈની ચીજ તેના માલિકની રજા વિના લેવી તે.

(૨) જીવઅદત્ત : સચિત બીજ, ફળ, વનસ્પતિ તોડવી, છેંદવી, ચૂલે ચઠાવવી, પુંવેન્દ્રિયનો વધ કરવો તે. કારણ : તે જીવોએ પોતાને તોડવા, છેંદવા, વધ કરવાની આજ્ઞા આપી નથી.

(૩) તીર્થકરઅદત્ત : શ્રીતીર્થકરદેવે નિષેધ કરેલ ચીજો લેવી, ખાવી વગેરે. જેમ કે સાપુને માટે આપાકર્મી (સાપુ માટે બનાવેલ) આહાર, કાવક માટે કંદમૂળ વગેરે અભક્ષ્ય આહાર તે.

(૪) ગુરુઅદત્ત : ગુરુ મહાશયે રજા આપ્યા વિના તેઓની ચીજ લેવી-વાપરવી તે.

અદત્તાના બે પ્રકાર :

(૧) દ્રવ્ય અદત્ત : પારકી ચીજ ચોરવી, પડેલી લેવી કે ભુલાઈ ગયેલી લેવી તે.

(૨) ભાવ અદત્ત : પુદ્ગલદ્રવ્ય, કર્મની વર્ગજ્ઞાઓ તથા વર્ણ-વંશાદિ રૂઝ વિષયો એ પરદ્રવ્ય છે. શુદ્ધ (નિશ્ચય) નપથી તે જીવને અગ્રાહ્ય છે, પણ ઔદયિકભાવથી તેની ઈચ્છા રહેવી તે.

અહીં કાવકને મુખ્યત્વે દ્રવ્યસ્વામીઅદત્તાના પચ્ચક્રાણની વાત છે; પરંતુ ગૌણપણે ચારે અદત્તાનો ત્યાગ કરવો. ચારે અદત્તાનો સર્વાભ્યાગ તો માત્ર પૂ. સાપુ ભગવતો જ કરી શકે છે.

શ્રીપંચાશકત્રયમાં સચિત(મીઠું વગેરે) અદત્ત અને અચિત (સોજ

વગેરે) અદત્ત : જેમ એ ભેદ પણ બતાવ્યા છે.

આ ભવનાર અદત્તાની વાત થઈ. નિશ્ચયથી તો જેટલો અબંધનો (અબંધને અદત્તાવવાનો) પરિણામ થાય અર્થાત્ ગુણસ્થાનકની શ્રેણિ થકી જીવ તેટલા અંગે નિશ્ચય અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત કહેવાય. તેની પ્રતિષ્ઠા :

ચોરીના ઈરાદાથી નીચે જણાવેલી કોઈપણ પ્રકારની મોટી ચોરી કરીશ નહીં કે જેનાથી રાજકંડ થાય, લોકનિંદા થાય, ચોર તરીકે ખ્યાતિ થાય, અપરાધ થાય.... જેમ કે :

(૧) બીજું કપવું,

(૨) તાનું તોડવું,

(૩) શૂર કરવી,

(૪) મઠી ઉપાડવી,

(૫) ખાતર પાડવું,

(૬) પચાભાવીકારીમાં મોટી ઘાલમેલ કરવી,

(૭) લોકચોરીના પપ્પે કરવું,

(૮) કોઈની પડી ગયેલી ચીજ ઉપાડવી,

(૯) ઉનમરોલ વગેરે ટેકની ચોરી કરવી.....

અન્યુ ધીય

પરબખાર અને બીજી સર્વ લેવડદેવડમાં સખત નીતિ તથા મર્યાદાવધુ રાખવું; તથા લોભ અને પરિગ્રહ સંજ્ઞાઓ ચોરીના પાપ પુષ્ટી પણ બંધી જાય છે, તેથી તેના ઉપર કંટોલ મૂકવાનું; તથા નિશ્ચય (ભાવ) અદત્તાદાનવિરમણ સુધી પહોંચવાનું ધ્યેય રાખવું.

તેની કરવી :

(૧) હાલથી વપારે કોઈનું લેવું નહીં, ઓછું આપવું નહીં.

(૨) કોઈનું વપારે આવી ગયું હોય અથવા લીધું હોય તો પાછું આપી લેવું.

ભાગી લેવું.

(૩) પર્માદાનું દેવું તરત આપી દેવું, બોલી કરીને રાખી ન મૂકવું. બીજાનું દેવું પણ ન રાખવું.

(૪) વસ્તુમાં ભેજસેજ કરીને, ખોટાં તોલ-માપ કરીને કે ભાવતાલમાં અન્યાય કરીને કોઈને છેતરવા નહીં.

(૫) રસ્તે પડેલી કોઈની ચીજ લેવી નહીં. (સંભવ છે કે કદાચ એમાં કસાઈ જવાનું થાય. અનુમાનથી કદાચ લીધી હોય તો માલિકને શોધી તેને સોંપી દેવી. માલિક ન મળે તો જવાબદાર સ્થાને નોંધાવીને માલિકને સોંપવા ભલામણ કરવી. બને ત્યાં સુધી તો રસ્તામાં પડેલી ચીજ લેવી જ નહીં.)

(૬) વ્યવહાર પ્રામાણિક રાખવો.

(૭) અતિલોભવૃત્તિ ન રાખવી, સંતોષ રાખવો.

(૮) દાણચોરીનો પંથો ન કરવો, ટેલની ચોરી ન કરવી.

(૯) ચોરી કરવી નહીં.

(૧૦) ખીસ્તું કાપવું નહીં.

(૧૧) ચોરેલી વસ્તુ વેચાતી પણ ન લેવી. (બુલયી આવે તો જયણા.)

ચોરના સાત પ્રકાર :

માત્ર ચોરી કરે તે જ ચોર નથી, ચોરના નીચે પ્રમાણે ૭ પ્રકાર ધર્મરત્નપ્રકરણની ટીકામાં કહ્યા છે.

૧. ચોર ૨. ચોરીમાં સાથ આપનાર ૩. ચોરીની વસ્તુ વેચી આપનાર ૪. ચોરને અન્ન આપનાર ૫. ચોરને મદદ કરનાર ૬. ચોરને જોકવણ કરી આપનાર અને ૭. ચોરને સ્થાન આપનાર.

સ્વામી અદતના ૧૮ ભેદ :

બારવતની પૂજામાં સ્વામી અદતના ૧૮ ભેદ પણ જણાવ્યા છે.

(૧) વ્રતમાં જયણા :

(૧) બજારનાં છાપેલાં કાટલાં વજનિયાં કે માપલાં ન હોય તો

પાપા (અલોકિત વજનતાણા) તોલ - માપથી લેવડદેવડ કરવામાં આવે.

(૨) જેને લેવામાં સામી વ્યક્તિની મનાઈ ન હોય તેવી ધાસ, લેખ વગેરે (નાની) ચીજો લેવાઈ જાય.

(૩) અન્યાય ચોરી થઈ જાય.

(૪) કોઈ મરણ પામ્યું હોય તેના દાગીના વગેરે ચીજોની વ્યવસ્થા કરવા માટે લેવી પડે.

(૫) ટપાલ ટિકિટ, પોસ્ટ ટિકિટ વગેરેની નાની ચોરી થઈ જાય.

(૬) કાપવાની ગુંચવણ કે અસહ્ય કરવેરાથી બચવા વ્રત વિરુદ્ધ કરવું પડે.

(૭) બીજાના (કે પોતાના) ચોપણ પરાધીનતાએ ખોટા લખવા પડે.

(૮) પોતાની કે સામાની અજણતાએ ઓછું-વધુ અપાય કે લેવાય.

(૯) પોતે જમીન (મકાન) ખરીદ કરી હોય એમાંથી કોઈ નિધાન વગેરે લીધેલું છે. (બને તો ધર્મમાર્ગે વાપરી શકાય.)

(૧૦) કોઈના દબાવથી વ્રતની વિરુદ્ધ કરવું પડે. ચોરીમાં કામ :

આ ભવમાં ગરેડે ચકવું, પિક્કાર-ફીટકાર, જેલ, મરણ વગેરે કૃત્યો ચોરી કરનાર પામે છે. પરલોકમાં કુર્ભાગ્ય, નોકરપણું, ગુલામી, છેલ, કલિહા, નરકાદિ કુર્ભતિ, શિકારીપણું, ફૂંકા-બહેરા-આંધળાપણું વગેરે અનેક ભતાં લુપી ભોગવવું પડે છે. અસીમમાં કામ :

ચોરી ન કરનાર, અસ્તેવ્રત પાળનાર આ ભવમાં સારી આબરૂ, કલિહા પામે છે, નિર્ભય બને છે, એને લક્ષ્મી સ્વયં આવીને વરે છે. ભાવતાણા લાભો કાળ સ્વર્ગાદિ એશ્વર્ય ભોગવે છે, કીર્તિ પામે છે.

અનર્થો દૂર થાય છે. અર્થોવ્રતની પ્રતિષ્ઠાથી જીવ જુનીનમાં રહેલાં નિધાનો, રત્નો વગેરેને પામે છે.

પત્ન એ ૧૧ મો પ્રાણ છે. (ત્ર્યપ્રાણ ૧૦ છે.) દશ પ્રાણ કરતાં પણ ૧૧ મો પ્રાણ જીવને ખૂબ જ વ્યાલો હોય છે. એની ચોરી થતાં કદાચ હાર્ટ એટેક, મરણ વગેરે આપત્તિઓ આવે છે. માટે ચોરીના પાપને તિલાંજલિ આપવી.

વ્રતના અભિચાર :

(૧) સ્નેહાહત : ચોરની પાસેથી, ચોરેલી ચીજ લોભથી અથવા જાહીને મહત્તમાં કે ઓછી કિંમતે લેવી.

(૨) તસ્કર પ્રયોગ : ચોરને ચોરી કરવામાં ભોજન-શસ્ત્રાદિ આપી મદદ કરવી અથવા ચોરીની પ્રેરણા કરવી.

(૩) તત્સત્તિરુપ : વેચવા - આપવાની વસ્તુમાં તેના જેવી ચીજની ભેગલેણ કરીને આપે, જે બતાવી હોય તેને બદલે ભાળતી જ આપે.

(૪) વિરુદ્ધગમન : રાજાએ (રાજાએ) નિષેધ કરેલા દેશ, શહેર, ગામ વગેરે સ્થળે જઈ વેપાર કરવો અથવા ટેલ ચૂકવ્યા વિના ગુપ્તપથે ચીજ લાવવી, વેચવી વગેરે.

(૫) કૃદતોષ : તોલ-માપ ખોટાં, ભારે કે હલકાં રાખી ઓછું આપવું, વધારે લેવું.

વ્રતપાલકને વંદના :

લોભને પરવશ થઈને પણ જે શાવડે ચોરીનો આશય નથી કંપો તે શ્રાવકને, તથા રત્નની વીંટીના લોભને વશ નહિ થવા દ્વારા વ્રતને અમંડ પાળનાર ધનદાત શ્રાવકને, કે જે આ વ્રતને આરાપી દેવજન્મ પામ્યા, તેમને વંદના કરીએ.

૪. સ્વસ્ત્રીસંતોષ-પરસ્ત્રીગમનવિરમણવ્રત :

વ્રતનું સ્વરૂપ :

જિનપદિમા જિનમંદિરા, કંચનનાં કરે જેહ ;
બ્રહ્મવતથી બહુ ફલ લહે, નમો નમો શીયલ સુદેહ

મોનાના જિનગલવો અને જિનપ્રતિમા ભરાવવાથી જે લાભ થાય, તેના કરતાં અધિક લાભ બ્રહ્મચર્યવ્રતના પાલનથી મળે છે, એમ માનવાનો જવાબ છે.

બ્રહ્મવતપદીને પ્રણામ કરીને પછી જ ઈન્દ્ર પોતાના સિદ્ધાસન ઉપર વિરાજમાન થાય છે, એટલો પ્રભાવ બ્રહ્મચર્યનો છે. બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવે તેનો અને ઉપદેવો પણ શાંત થઈ જાય છે, દેવતાઓ પણ એના તેજ આગળ ઝંખા પડી જાય છે.

બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવે, વિરતિરહિત નારદજી પણ દેવલોકમાં જાય છે. પણે પણવેલા બ્રહ્મચર્યથી પણ ચકવર્તીનું અથરન (ચોડો) ૮ મા દેવલોકમાં ઉપવન થાય છે.

બ્રહ્મચર્યના જ પ્રભાવે શ્રી સ્યુલભદ્રસ્વામીનું નામ ૮૪ ચોવીસી સુધી સીતીકેલમગલતાદિના શ્રીમુખે ગવાતું રહેશે.

૮૦૦૦૦ ગાયુઓને સુપાન્દન જેટલો લાભ, માત્ર વિજયશેઠ વિજયપાલોદરીને ભોજન કરાવવામાં કેવલીભગવંતે કર્યો. કારણ : અને નિર્ભય બ્રહ્મચારી હતાં, એક જ શુધ્યામાં સૂવા છતાં તલવારની પાર જેનું કોન અખંડ પાળતાં હતાં.

૩૨ વર્ષની ભરયાંવનવયે સર્વથા બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકારનાર વેપકાભા મનીષરની શાલ ઓઢાડવાથી ગમે તેવા દરદીનો તાવ ભાગી જતો હતો. શીલપર્મના પ્રભાવે સુભદ્રાસતીએ ચાળણીથી પાણી કાઢી તમારુ દરવાજા ઉપાડ્યા. શીલપર્મના પ્રભાવે સુદર્શનશેઠને સૂળીનું શિકારાન થયું. આવા તો અગણિત લાભોનાં, અગણિત દંષ્ટાંતો શાસ્ત્રમાં સંપાદ્યાં છે.

મા, બ્રહ્મચર્યના પાલનમાં અનેક લાભો છે, તેમ અબ્રહ્મના ભવનમાં (વિગુનમાં) ભયંકર હિંસા વગેરે નુકસાન છે, તે પણ વિચારી લી.

એક જ વખતના મૈથુનસેવનથી (સ્ત્રી-પુરુષના સમાગમથી) ૨

થી ૯ લાખ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય છવોની, અસંખ્ય સંમુદ્ધિમ પંચેન્દ્રિય છવોની અને સખ્યાતા બેઈન્દ્રિય છવોની ભંચકર સિસાનું મહાપાપ લાગે છે. નીચેના દષ્ટાંતથી પરચના શાજમાં આ વાત સમજાવી છે, વિચારી લો.

જેમ રૂઢી ભરેલી લોખંડની નળી (પાઈપ) માં તપાવેલો લાલચોળ સળિયો નાંખતાં જ બપું રૂ બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે, તેમ પુરુષના સમાગમથી સ્ત્રીની યોનિમાં રહેલા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય વગેરે છવો ખતમ થઈ જાય છે. માટે જ બ્રહ્મચર્યના પાલન સિવાય માનવી સંપૂર્ણ અહિસક બની શકતો નથી.

આ પરમનું અને અપર્મનું સ્વરૂપ સમજીને ભોગસપ્રાટ મટી ત્યાગસપ્રાટ બનવાનો પુરુષાર્થ કરવા જેવો છે. ભોગી મટી યોગી બનવા જેવું છે. અનંતકાળથી ભોગના ભિખારી બનેલા (રહેલા) આત્માએ હવે જીગવાનો સમય યાકી ગયો છે. અહીં ન જીગ્યા તો કદાચ ભવિષ્યકાળ ધણો કપરો હશે. માનવજન્મની સફળતા ઈન્દ્રિયોના ગુલામ બનવામાં નહીં, ઈન્દ્રિયોને ગુલામ બનાવવામાં છે.

અબ્રહ્મના સેવનથી જીવ શારીરિક, માનસિક, નૈતિક, સામાજિક, લૌકિક, ધાર્મિક અપ:પતનની ખીણમાં ધકેલાઈ જાય છે. ભગદગાદિ અનેક રોગોનો ભોગ બને છે. અબ્રહ્મના સેવનથી એઈડ્સ વગેરે અસાધ્ય વ્યાધિઓ થાય છે, એ તો આજે જગજાહેર થઈ ગયું છે.

- કામી માણસ ૧૦ પ્રકારની અનિષ્ટ દશાનો ભોગ બને છે (૧) સ્નેહીની ચિંતા, (૨) તેને જોવાની ઈચ્છા, (૩) જોવામાં નિષ્ફળ થવાય તો નિ:સાસા, (૪) તેના કારણે તાવ, (૫) દાહ, (૬) અરુચિ (ભોજનની), (૭) મૂર્છા, (૮) ઈન્માદ, (૯) બેભાનપણું અને (૧૦) મરણ.

જીવતાના સમગ્ર અગ્નિ કરતાં કામનો અગ્નિ ભયંકર છે, જે નહીંઓ કે સાગરોના પાણીથીય શાંત થતો નથી. સાગરમાં ગમે તેટલો

નહીંઓ કામચાપ સાગર તૃપ્ત ન થાય, તેમ ગમે તેટલા ભોગ ભોગવવા છતાંમ કામને નુષિત પતી નથી; અલબત્ત, ભોગની આગ (ઈચ્છા) વધુ મોજ છે.

ખીજ અને અગ્નિ, બરફ અને સૂર્યપ્રકાશ : એમાં બેનો સંયોગ થતાં જ કેવ મીઠા અને બરફ ઓગળવા માંડે છે, તેમ સ્ત્રી-પુરુષનો સમાગમ થતાં જ (માત્ર રાગભાવે દર્શનથી પણ) કામાગ્નિ સતેજ બની જાય છે, અને પીગળી જાય છે; માટે નિમિત્તોથી જ સાવધાન રહો. સામકામો જાને છે :

રૂપને જોતાં તો રાગ વધે સહી રે, વિષય વધે મન કાય;

મનને પાપે તો મચ્છ તંદુલિયો રે, જુઓ મરી સાતમી જાય.

રૂપ જોયા પછી ભોગના પાત્ર ઉપર રાગ થાય, મનમાં અને કામમાં વાસના કલ્મષ બને, પછી એ પાત્ર મળે તો મન અને કાય બંને પાવળી બરાબર છે; પાત્ર ન મળે તો પણ મનના પાપે પેલા તંદુલિયા વાસનાની જેમ સાતમી નરક વગેરેનો અતિથિ બને છે. મૈથુન એ માસપાકરૂપ અને અપર્મના મુળરૂપ છે.

સાસનાનો ભિખારી ઉપાસનામાં લગભગ દેવાળિયો હોય છે : સાસના અને ઉપાસના બંને સાચે રહી શકતાં નથી. વિષયો વિષ કરતાંય ભયંકર છે; કારણ, વિષ તો એક જ વાર મારે છે જ્યારે વિષયો ભવોભવ મારે છે, અનેક ભવોમાં હેરાન પરેશાન કરે છે. માખણને જેમ કીણે જાઓ તેમ જોર, ભયંકર જેર બને છે, તેમ વિષયો જેમ ભોગવો તેમ તે કાલિય જેર બને છે.

વિષવલપટ માણસ દુનિયાનો બાદશાહ હોય તોય ભોગના પાત્ર સાથે તો ગુલામ જ તોય છે. બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી સ્ત્રીરત્ન કુરુમતીના રાજે તરકાપથી ભવ્યાં !

ચક્રવર્તીનું સ્ત્રીરત્ન વાસનાના મહાપાપે જ છઠ્ઠી નરકમાં ૨૨-૩૨ સામવેપમ પુષી પોર યાતનાઓ સહન કરે છે. આ પ્રતના પાલન

માટે ઈન્દ્રિયસંયમની વિશેષ જરૂર છે.

બ્રહ્મચર્યના બે ભેદ :

(૧) દ્રવ્ય બ્રહ્મચર્ય : સ્વસ્ત્રી કે અન્ધસ્ત્રી સાથે રતિકીડા ન કરવી.

દ્રવ્ય મૈથુનના ૧૮ પ્રકાર :

દિવ્ય-વૈશ્વિમ દિવતાઈ અથવા વિદ્યાપર સ્ત્રી ઉત્તરવૈદિક યરીર કરે તે), ઔદ્યારિક (મનુષ્ય તથા તિર્યચનુ સ્વાભાવિક યરીર), બને પ્રકારનું યરીરનું મૈથુન મનથી, વચનથી અને કાયાથી; સેવનું નહીં, સેવરાવનું નહીં, સેવતાંની અનુમોદના કરવી નહીં; માટે ૨ X ૩ X ૩ = ૧૮ પ્રકાર.

સ્ત્રી-પુરુષનો પરસ્પર સંગમ કરવો અથવા જડવસ્તુના આલંબનથી જાતિય સુખ-રસનો અનુભવ કરવો તે દ્રવ્ય મૈથુન. તેનો ત્યાગ તે દ્રવ્ય બ્રહ્મચર્ય.

(૨) ભાવ બ્રહ્મચર્ય : પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયોની અભિલાષા, તૃષ્ણા, મમતા અને પરપરિણતિરૂપ વિભાવદશામાં મગ્નતા કરવી તે ભાવ મૈથુન છે, એનો ત્યાગ તે ભાવ બ્રહ્મચર્ય છે. આત્માએ આત્મામાં (આત્મગુણોમાં) જ રમવું એ વાસ્તવિક બ્રહ્મચર્ય છે. આમાં ગૃહસ્થો ભાવ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી શકતા નથી. તેઓ દ્રવ્ય બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે. તે દ્રવ્ય બ્રહ્મચર્ય પણ એ રીતે પાળી શકાય છે :

(૧) સર્વથી : પૂરેપૂરું - જેમાં સ્વસ્ત્રીસેવનનો પણ ત્યાગ હોય તેવું.

(૨) દેશથી : જેમાં પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ અને પરસ્ત્રીનો સર્વ ત્યાગ (વિરમણ) હોય છે.

સર્વથી બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકનારે દેશથી પણ બ્રહ્મચર્ય અવશ્યક કરવું જોઈએ.

આ પ્રાતનું નિર્મળ પાલન કરવા માટે નીચેની નવ વાકોનું પાલન

ત્યાગ અથવા તિત્તિભાગનો શક્ય વધુ અમલ કરવો.

અભ્યર્ચણી નવ શ્લોક :

(૧) સ્ત્રી-પુરુ-નપુરુકવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરવો.

(૨) સ્ત્રીની ત્યાગ (સ્ત્રીએ પુરુષ સાથે) વિકાર ઉપજાવે એવી કામની વાતો ન કરવી કે સ્ત્રીકથા ન કરવી.

(૩) સ્ત્રી બેઠી હોય તે જગ્યાએ ૪૮ મિનિટ સુધી પુરુષે ન બેસવું. પુરુષ બેઠો હોય ત્યા સ્ત્રીએ ત્રણ પહોર (લગભગ ૯ કલાક) ન બેસવું.

(૪) સ્ત્રીના (સ્ત્રીએ પુરુષનો) અંગોપાંગ જોવાં નહીં, આંખે જાણવું બિચારવી નહીં.

(૫) પુરુષ-સ્ત્રી મુઠાં હોય કે કામભોગની વાતો કરતાં હોય તે બેસવું નહીં.

(૬) પૂર્વ ભોગવેલા ભોગને યાદ ન કરવા.

(વિવચનિ સિકલવનિ - મૈથુનસંજ્ઞા) ૪ કારણે વધે છે :

(૧) યરીરમાં યાત્રી-માસ આદિની પુષ્ટિથી, (૨) વેદ (સ્ત્રીવેદ-કામવેદ-મૈથુનવેદ) મોતની પકડમાંના ઉદયથી, (૩) ભોગ-વિલાસની વાતો સાંભળવાથી અને (૪) મૈથુન સંબંધી વિચાર કરવાથી. (માટે આ વિષયો કારણથી દૂર રહો.)

(૭) કામવિકાર ઉપજાવે એવો માદક-સ્નિગ્ધ આહાર ન લેવો.

(૮) બીજા આહાર પણ પ્રમાણથી અધિક ન લેવો.

(૯) યરીરનો મુંગાર, ટાપટીપ (મિક અપ) ન કરવી. ધોષાક આ વાતો કરવો.

તે સહી અથ તિત્તિભાગ :

(૧) પુરુષ-સ્ત્રીનાં મુલા-બેસવાનો સ્થાન અલગ રાખવાં. પુરુષના કામવચનક અલગ રહેતા સંતા.)

(૨) મુલાન સ્થાને સ્ત્રીઓને (વિજાતીયને) આવવાનો નિષેધ

કરવો.

(૩) વિભત્સ ચિત્તો-ચોસ્ટરો, સ્ત્રીનેમા, શ્વહિલ્લો તથા સેકસન પુસ્તકોનો ત્યાગ કરવો.

(૪) હેર સ્ટાઈલ, રાગભાવને ઉત્પન્ન કરનાર મેક અપ વાઈચાર સ્નાન વગેરેનો ત્યાગ કરવો.

(૫) વિગઈઓનો ઉપયોગ તદ્દન ઓછો કરવો.

(૬) ક્રમોત્તેજક ટેબલેટો, કેપ્સ્યુલો, દવાઓ ન વાપરવી.

(૭) વચાશક્તિ આયંબિલાદિ તપ કરવો.

(૮) યાત્રી ઉકાળેલું પીવું.

(૯) અને ત્યાં સુધી સ્વસ્ત્રીનો પણ સ્પર્શ ન કરવો.

(૧૦) વ્રતપાલનની તાકાત મેળવવા માટે સ્ત્રીસ્તુલભ વિજયશેઠ, વિજયાશેઠાણી, સ્ત્રી નેમિનાથ ભગવાન, સ્ત્રી રાજમતીજી સતી સીતા, સ્ત્રી મહિનાથ ભગવાન વગેરેનાં ચિત્રો વાંચવાં, વિચાર અને વાસનાના ભુખ્યા વડુ જેવા છવોની કેવી દુર્દશા થઈ તે વિચારવું.

(૧૨) સ્વસ્ત્રીમાં પણ આસક્તિ ન રાખવી.

(૧૩) સંધારા ઉપર સુવાની ટેવ પાડવી.

(૧૪) લગ્નાદિ પ્રસંગોમાં ન છૂટકે જ જવું.

વ્રતની પ્રતિષ્ઠા :

(૧) સર્વથી સ્વસ્ત્રી-પરસ્ત્રીનો ત્યાગ. (સર્વથી બ્રહ્મચર્ય)

(૨) પરસ્ત્રીનો, વેશ્યાનો, કુંવારી કન્યા સાથે મૈસુનનો ત્યાગ.

સ્વસ્ત્રીમાં પણ સંતોષ પારણ કરીશ. વિદ્યાધર સ્ત્રી, તિર્યચસ્ત્રી અને

દેવાંગનાનો પણ ત્યાગ કરીશ.

વ્રતનું ધ્યેય :

પૌંદ્રગણિક પદાર્થોનો આસક્તિભાવ છોડી આત્માએ આત્મા

જ ચરતું-રમતું એ બ્રહ્મચર્યનો તાત્પર્યાર્થ છે. મન-વચન-ક્રયા

સ્વપ્નમાં પણ દોષ ન લાગે તેવું નિર્મળ બ્રહ્મચર્ય પાલવાતું ધ્યેય રાખ

ન માટે નવનિર્મળ ઉપર ખૂબ કંટોળ-સંયમ રાખવો. એ માટે પાંચે ડીપ્લોમે ઉપર કામી રાખવો. રાગ એટલે જ રોગ એમ સમજી રાગભાવથી બચી રહેવું.

આવી કરાવી :

(૧) દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૨) જી ભણાઉં, યાત્રામંડપમાં બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૩) ૫ મિનિ, ૧૦ મિનિ, ૧૨ મિનિ બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૪) સહિનામાં અમુક દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૫) વિચારવનક સહિત્ય, ચિત્તેમાનો ત્યાગ કરીશ.

(૬) સ્ત્રીમિત્રો સ્ત્રીએ પુરુષમિત્રો) કરીશ નહીં.

(૭) સિદ્ધી આનંદ-માન-દયાનો ત્યાગ કરીશ.

(૮) કઈ દિવસ બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૯) સેજ (સોટી) ત્યાગ કરીશ.

(૧૦) સમાજના દિવસોમાં બ્રહ્મચર્ય પાળીશ.

(૧૧) પાસની-વેલપાવનન નહીં કરું.

(૧૨) સંઘથી વધારે સ્ત્રી ન કરવી. (પરણ પછી પરણવાની જયણા)

(૧૩) સંપત્તિ કરું નહીં.

(૧૪) કોઈને વારવા-વિહાર જાગે તેવા ક્ષવ-ભાવ નહીં કરું, તેવી ચેષ્ટા

કરીશ, વિવિધ નહીં ભવું.

આમ જયણા :

(૧) સ્વપ્નદોષ થઈ જાય.

(૨) મન-વચનની વલકાને કાસ્ટ્રે મન-વચનથી ભંગ થાય.

(૩) ભગવાદિ જવા-આવવાના પ્રસંગે અસ્તાવધતા થઈ જાય.

(૪) આત્મિકી કલા વગેરેના કારણે સ્પર્શ કરવો પડે.

આમ જયણા :

પરપુરુષ કે પરસ્ત્રીમાં આસક્તિ આત્માઓને ભવોભવ

નપુસ્કપણું, તિર્યચપણું, દુર્ભાગ્યપણું, શારીરિક-નૈતિક-ધાર્મિક વગેરે અનેક રીતે પતન, અપૂર્ણ ઉન્નિયોની પ્રાપ્તિ, વાઙ્મિયાપણું, વિધવાપણું બાલ્યવયમાં જ રંડાપો, હીન રજસ્કપણું, મૂતવત્સાપણું (બાળકો મરણ જન્મ), દુર્ગંધી શરીર, વિધક્ન્યાપણું, કઠરુપીપણું વગેરે કળો મળે એ મૈથુન સેવવાથી કપ, પરસેવો, પરિશ્રમ, મૂર્છા, ભ્રાન્તિ, ગલાઈ નિર્ભળતા, કષય, ભગંદરાદિ મહારોગો થાય છે, યોગિના અનેક રોગો થાય છે. સ્ત્રીઓ સંસારનું બીજ છે, નરકના દ્વારને બતાવનાર થી જેવી છે, શોકની ઉત્પત્તિ માટે કંદ-મૂળ જેવી છે, કબજિયાતનું મૂળ આ દુઃખની ખાણ છે. આ લોક કે પરલોકમાં જે કોઈ અતંત આકરા કુંડા ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વ દુઃખો મૈથુનમાં આસક્ત જવો ભોગવે છે, આ મૈથુનનો કીડો બનેલો જીવ સર્વ દુઃખોનું ભાજન થાય છે.

બ્રહ્મચર્ય વ્રતનું ફળ :

બ્રહ્મચર્યના પાલનથી દીર્ઘ આયુષ્ય, સારી આકૃતિ અને સંઘપણવાળો, તેજસ્વી અને મહાન પરાક્રમવાળો યાનવલ્લવ પ્રાપ્ત થાય છે. ચારિત્રના પ્રાણ જેવા અને મોક્ષના અસંધારણ કારણભૂત બ્રહ્મચ આચરવાવાળો, પૂજ્ય એવા દેવો વડે પણ પૂજ્ય છે. બ્રહ્મચર્યના પાલન આ લોકમાં સર્વ સંકટો દૂર થાય છે, પરંપરાગે મુક્તિ મળે છે. હા અંગશાસ્ત્ર પ્રશ્નવાકરણમાં બ્રહ્મચર્યને ૩૨ ઉપમા આપી છે.

વ્રતના અતિશય :

(૧) અપરિગૃહિતાગમન : પુરુષે કુંવારી, વિધવા કે વેશ્યા કોઈએ ગ્રહણ કરેલી નથી તેવી સ્ત્રી સાથે વિષયસેવન કરવું, સ્ત્રી કુંવારા અથવા વિપુર પુરુષ સાથે વિષયસેવન કરવું તે.

(૨) ઈત્તર પરિગૃહિતા ગમન : યોગ્ય વખત માટે પૈસા વગેરે આપીને રખાત તરીકે રાખેલી કે વેશ્યા સાથે મૈથુન ક્રીડા કરે તે.

(૩) અનન્યક્રીડા : કામને જગૃત કરવા કે વિષયવાસ વધારવા કરાતી શારીરિક ચેષ્ટા, સ્ત્રીઆલિંગન, કુંબન, આસન વગેરે

તમા મુરિવિગ્રહ કર્મ, અસ્તકર્મ કે કૃત્રિમ ઉપક્રમો (જડવસ્તુ) દ્વારા કરાવવા કરવી તે.

(૪) પરનિવાહકરણ : પારકાનાં છોકરા-છોકરીના વિવાહ કરાવે, ડીંગલા-ડીંગલી પરણાવે, અસંતોષથી એક ઉપર બીજી સ્ત્રી પાસે, વૃક્ષવૃક્ષાલય પુનર્તંત્ર કરે વગેરે.

(૫) તીવ્ર ભગિવત્પા (અનુરાગ) : અતૃપ્તપણે વારંવાર વિષયનો નવી ભગિવત્પા રાખવી, કામચર્ચક ઔપચિઓનું સેવન કરવું. કામવ્યવહારને વંદના :

કર્મી કાર્યમિત્રભાજિમાં ૮૪૦૦૦ મુનિઓના દાનનો શાભા સાલવાસોલે વર્તેલા છે, તે કૃષ્ણ-કુકલપક્ષનું અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર વિષયલોક-વિષયપ્રાસંગી, ૩૨ વર્ષે બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરનાર પેશકશા વર્તીયા, અનંક સકરમાય નિર્મળ્ય વ્રત પાળનાર સીતા, દમયંતી વગેરે વાલમ્બીઓ તમા આર મતીઓની પરીશ્રામાં પણ પાસ થઈ અખંડશીલનું સાધન કરનાર અને જેનાં પ્રમાણે કમળ પણ કરમાતું નહોતું અને મૃત્યુ પાસી કામના મહિમાથી પાવન દેવલોકે ગયાં તે શીલવતી આદિને અભ્યુષણ વંદના.

૫. સમૂહ પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત :

અર્ચનું સમૂહ :

સંસારમૂલભારત્વાતમાં તેતુ પરિગ્રહ ।

સામાન્યપણે કુર્વારભાગ્ય પરિગ્રહમ્ ॥

સંસારનું મૂળ આત્મ સમારંભ છે, તેનો હેતુ પરિગ્રહ છે; માટે સર્વ ભારતીયો મૂળ કૈવા પરિગ્રહનો શ્રાવકે ઘટકો કરવો જોઈએ.

સમુદયમાં સૈવા વાતામાં જેમ વપુ વજન ભરવામાં આવે તો કૃતી જન્મ છે, તેમ પરિગ્રહના ભારથી જીવ સંસારસાગરમાં ડૂબી જાય છે.

અર્ચ ૫ (પૈસા ૪) અર્ચનું મૂળ છે.

પરિગ્રહ સંજ્ઞા :

પરિગ્રહ સંજ્ઞા છવનને અનાદિકાળથી વળગેલી છે. આ સંજ્ઞાના ચાર કારણે વૃદ્ધિ થાય છે : (૧) લાલચથી, (૨) લોભમોહનીયકર્મના ઉદ્ભવથી, (૩) જગતમાં રહેલી સચિત્ત-અવિત્ત, ધન-ધાન્યાદિ વસ્તુઓ જોઈને ઉત્પન્ન થયેલી રાગભુલ્લિથી, તેમજ (૪) પરિગ્રહ સંબંધી વિચાર કરવાથી.

પરિગ્રહ ગ્રહ : જગતમાં સૂર્ય, ચંદ્ર વગેરે નવ ગ્રહો ગણ્યા છે. પરિગ્રહ, નવ ગ્રહ કરતાં પણ વધારે પીઠા આપનારો ૧૦ મો ગ્રહ છે. આ ગ્રહ માનવને ચારે બાજુથી આકર્ષતોની ભુતાવળથી ઘેરી લે છે. નવ ગ્રહો તો માણસને ૫ - ૨૫ વર્ષ જ પીઠા આપે છે, જ્યારે પરિગ્રહ તો ભવોના ભવો સુધી આશાનો ગુલામ બનાવીને અસંખ્ય-અનંત વાર ધમના ઢાંરે પહોંચાડે છે.

પરિગ્રહવૃક્ષ : ગ્રાહકારોએ પરિગ્રહને વૃક્ષની ઉપમા આપી એની ભવંકરતા સ્પષ્ટ કરી છે.

નહીં મળેલી વસ્તુઓ-પદાર્થોની અભિલાષા, મળેલી વસ્તુઓનો ધંરણરૂપ અનંતતૃષ્ણા એ પરિગ્રહવૃક્ષનું મૂળ છે. લોભ, કલ્હક, કમપા એનું સ્કંપ (શક) છે. સૈકડો ચિંતાઓ એની ઘટાઠાર, વિશાળ શાખાઓ છે. જ્ઞાતિગારવ, શાતાનારવ, રસગારવ - આ ગણ ગારવો એ ગ્રામઓનો મધ્યભાગ અને અગ્રભાગનો વિસ્તાર છે. અનેક પ્રકારનો કષ્ટભાવ-ઠગવૃત્તિ એનાં છાલ અને પત્ર (પાંદડાં) છે. કામ-ભોગ એના પુષ્પ અને ફળ છે. શારીરિક બેદ, માનસિક સંતાપ અને વાચિક કલા એનું ડોહતું શિખર છે. આમ, પરિગ્રહ નામનું આખું વૃક્ષ એની છાયાને બેઠેલા (એની લપેટમાં આવેલા) મુસાફરને ભયંકર શ્વાપરૂપ છે; તાપ સંતાપ અને પરિતાપરૂપ છે.

ઉત્તરાભ્યસન સુગ કરમાવે છે કે - જેમ જેમ ધન વગેરેનો લાભ થાય છે, તેમ તેમ લોભ (મંચળ) વધે જ જાય છે. માટે ઉંચકા ઉંપર

ગ્રહ (Dhatak) લગભ મુલના જેવી છે. સવરરાજ પુનોથી, કુચિક્લ્વ મનોના પાળથી, વિગ્રહગ્રેહ પાનના દગલાથી, નંદરાજ સુવર્ણની નવ-નવ કે કરીઓથી, સંતોષ ન પામ્યા, મરીને નરકાદિ કુર્ગતિમાં કુન્બો મર્યા.

પુણના યોગે લાભી મળી જ જાય તો એને મહામાત્ય વસ્તુપાલ નેજાણ નવેરેની જેમ વર્ગમાર્ગે (કુલ કાર્યમાં) જોડી દેવી જોઈએ.

આંતરેથી ઉન્ન કે ચકવતીને જે સુખ નથી તે સુખ, અલભ્ય, તેથી સ્થિક સુખ, સંતોષ પારણ કરનાર સ્વપુને હોમ છે. અર્થાત સુખી મનુષ્યને ઉપચાર : સપતિ ભંગી કરવી, પરિગ્રહ વધારવો, તે નથી; પરિગ્રહનું પરિણામ કરી સંતોષવૃત્તિને ધારણ કરવી, મમતાનો ત્યાગ કરવો તે છે.

પરિગ્રહના વિવિધ રીતે ગ્રાહકારોએ પાડેલા પ્રકારો :

બે પ્રકાર : (૧) પાણપરિગ્રહ : ધન, ધાન્યાદિ નવ પ્રકારનો છે અને (૨) અભ્યાર પરિગ્રહ : સારથ, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, વૃણા, સ્ત્રીબેદ, પુરુષબેદ, નપુંસકબેદ, ક્રોધ, માન, માય, માયા, કામ, વિશ્વાસ : ૧૪ પ્રકારનો છે.

બે પ્રકાર : (૧) સચિત : દાસ, દાસી, પશુ વગેરે (૨) અચિત : પક્ષ, ભાંસાક વગેરે.

૪ પ્રકાર : (૧) પાન્ય (૨) રત્ન (૩) સ્થાવર (૪) દ્રિપદ (૫) ચતુષ્પા (૬) પાત, આ છના પેટાબેદ નીચે પ્રમાણે ૬૪ છે.

- (૧) પાન્ય : (૧) ગોખા (૨) ઘઉં (૩) જવ (૪) શાલી
- (૫) શાલીપાખા (૬) કોઠવા (૭) મણિચલા (૮) કાંગ (૯) વાલ
- (૧૦) તાલ (૧૧) મગ (૧૨) અડદ (૧૩) અમલી (૧૪) કાળાસલા
- (૧૫) ત્રિપુલ (૧૬) કાલક (૧૭) મક (૧૮) ચોળા (૧૯) ભરદિગ
- (૨૦) ભાટ (૨૧) ગૌર (૨૨) પળથી (૨૩) પાલા અને (૨૪) વટાણા.
- (૨) રત્ન : (૧) સોનું (૨) કથાર્થ (૩) તાંબુ (૪) રૂપુ

- (૫) લાખંડ (૬) સીસુ (૭) સિરસ્ય (રૂપિયા વગેરે) (૮) પાખણ
 (૯) વજ (૧૦) મણિ (૧૧) મોતી (૧૨) પરવાળાં (૧૩) શંખ
 (૧૪) તિનીચા (એક જાતનું ઝાડ) (૧૫) અગરુ (૧૬) ચંદન
 (૧૭) વચ્ચ (૧૮) ઊનમાં વસ્ત્રો (૧૯) કાઠ (નારિયેળી વગેરેનાં
 ફળો) (૨૦) ચર્મ (સિંહ વગેરે સંબંધી) (૨૧) લાશી વગેરેના દાંત
 (૨૨) ચમરી ગાય વગેરેના વાળ (૨૩) ગંધ અને (૨૪) પિપલી વગેરે
 દ્રવ્ય ઔષધ.

- (૩) સ્યાવર : (૧) ભૂમિ (૨) ઘર અને (૩) વૃક્ષોનો સમૂહ.
 (૪) દ્વિપદ : (૧) ચકાર-ગાડી વગેરે (૨) દાસી, નેના-પોષ્ટ
 (૫) ચતુષ્પદ : (૧) ગાય (૨) ભેંસ (૩) ઊંટડી (૪) બકરી
 (૫) ઘેટી (૬) ઘોડો (૭) ખચ્ચર (૮) જાત્યઘોડો (૯) ગધેડો
 (૧૦) સાથી.

(૬) ધાતુ : તાળાં વગેરે.
 $૨૪ + ૨૪ + ૩ + ૨ + ૧૦ + ૧ = ૬૪$

નવ પ્રકાર :
 (૧) ધન : તેના ચાર પ્રકાર છે. ૧. અગ્નિમ : પુષ્ય, ફળ, રોકડ
 નાણું વગેરે જે ગણી શકાય તે, ૨. ધરિમ : ગોળ, સાકર વગેરે જે તોલીને
 લેવાય તે, ૩. મૈય : ઘી, તેલ, દૂધ વગેરે જે માપીને લેવાય તે,
 ૪. પારિચ્છેદ : હીરા, માલેક, મોતી, વસ્ત્ર વગેરે પરીભા કરીને અથવા
 છુંદ કરીને લેવાય તે.

- (૨) ધાન્ય : ઉપર જણાવેલા ચોખા, ઘઉં વગેરે.
 (૩) શેત્ર : ખેતર, ગાય, નગર, બાગ-બગીચા વગેરે.
 (૪) વાસ્તુ : મકાન, ફુકાન, વખાર (ઓપરન) વગેરે.
 (૫) રૂપ્ય : ચાંદી-રૂપાના અલંકારો, ધાણી-વાટકા વગેરે.
 (૬) સુવર્ણ : સોનાના બિસ્કીટ, લગ્ની, અલંકારો વગેરે.

- (૭) રૂપ્ય : સોના-રૂપા સિવાયની ધાતુઓ, માટીનાં વાસણો,
 શાક, ઘણ, માખંડ, શાક, માંટર, સ્ફટર વગેરે ધરવખરી રાચરચીલું.
 (૮) દ્વિપદ : દામ, દાસી, દૈનિક, હંસ, ઘોર, પોષ્ટ વગેરે બે
 પાવનાના જાનો.

(૯) ચતુષ્પદ : ગાય, ભેંસ, બલદ, ઘોડા, અષ્ટા વગેરે ચાર
 પાવનાનાં માણીઓ.

જનનમાં તેલથી સચિત્ત-અચિત્ત-મિશ્ર, નાની-મોટી, કીમતી કે
 અસાધ્યમાણની... તમામ વસ્તુઓનો આ નવ પ્રકારના પરિચ્છેદમાં
 પ્રવેશવા શક્ય છે.

આ નવે પ્રકારનાં (ઉપલક્ષણથી ર-૬-૬૪ પ્રકારનો) પરિચ્છેદ-
 પુસ્તક અપભ્રંશ કરણ બને છે, લોભવૃત્તિને સતેજ કરે છે અને વૃષ્ટાને
 વધારી પુકે છે. માટે એનું (સંપૂર્ણ ત્યાગ ન થઈ શકે તો) પરિભ્રાણ કરવું
 જોઈએ.

જનની પ્રકીર્ણા :
 (૧) પ્રકીર્ણાનું પ્રકારના પરિચ્છેદનું પ્રમાણ (લિમિટ) નક્કી કરવી.
 અથવા તમે પ્રકારના પરિચ્છેદની ભેગી લિમિટ પણ નક્કી કરી શકાય.
 તેનું ભૂમિક :

વધારે ભણુ કરવાથી વધારે મુશ્કાઈ અને પાપબંધન થાય છે. અંતે
 તે ભણુ છોડીને એકલા જીવે જ પરલોકની વાટે ચાલ્યા જવાનું છે. માટે
 વાસ્તવ પરિવાર સદીર આદિ કોઈપણ પૌંદ્રગણિક પદાર્થો ઉપર પણ
 પુસ્તક અથવા ભોમ તો બિતારી નાખી, સર્વથા અપરિચ્છેદી થવાનું ધ્યેય
 રાખવું.

- જનની કરણી :
 (૧) રોકડ નાણું (૧૫) થી વધુ નહીં રાખું.
 (૨) અગાજ માત્રથી વધારે નહીં રાખું. (ભથ્થું અનાજ જુદાં-
 જુદાં અથવા બધાં મળીને પણ નક્કી કરાય.)

- (૩) જીમીન-ખેતર થી વધારે નહીં રાખું.
 (૪) મકાન થી વધારે નહીં રાખું.
 (૫) સોનું-ચાંદી તોલાથી વધારે નહીં રાખું.
 (૬) ઝવેરાત તોલાથી વધારે નહીં રાખું.
 (૭) વાસણ વગેરે ધરવખરી થી વધારે નહીં રાખું.
 (૮) નોકર-ચાકર (દુકાનના તથા ઘરના અથવા કેકટરી વગેરેના બધા મળી) થી વધારે નહીં રાખું.
 (૯) ગાય-ભેંસ વગેરે જાનવરો થી વધારે નહીં રાખું.
 (૧૦) નવે પ્રકારનો ભેંગો મળી રૂ. થી વધારે પરિગ્રહ નહીં રાખું.
 (૧૧) આવકનો ટકા હિસ્સો (ભાગ) શુભકાર્યોમાં (જેવાં કે તીર્થભક્તિ, પ્રમુભક્તિ, સાધર્મિકભક્તિ, ગુરુભક્તિ, જીવહંસા, અનુકંપા વગેરેમાં) વાપરીશ.
 (૧૨) પરિમાણ (લિમિટ) થી વધારે કમાવાની ઈચ્છા નહીં કરું.
 (૧૩) ચાડી (કાર) સ્ફૂટર સાયકલ ટેમ્પો ટ્રક બસ થી વધારે નહીં રાખું.
 ધર્મમાર્ગે વાપરવાની ભાવનાથી પન વગેરે ભેંગું કરવું તે પણ ખાપ ઈચ્છા છે. જીવે સમજવું જોઈએ કે ભેંગું કરેલું બધું જ અહીં મૂકીને પરલોકમાં ખાલી હાથે જવાનું છે. જો એની મુશ્કેલ ના છોડી તો પન વગેરે અહીં રહેશે પણ જીવનું પારસલ્ય દુર્ગતિમાં થઈ જશે. જેમ દાન માટે ચોટી (પાપ) ન કરાય, તેમ ધર્મ માટે પણ પૈસો ભેંગો ન કરાય, એને માટે પાપ ન કરાય. દાન કરતાં પણ પરિગ્રહ પરિમાણ નામનો પર્મ ચક્રિયતો છે.

પ્રતમાં જપણા :

- (૧) દરેક અલગ અલગ વસ્તુઓનું પ્રમાણ, વધારે ઓછું કરીને એકંદર પ્રમાણ સરખું કરી શકાશે.

(૨) પ્રમાણ વધી જાય પણ ખ્યાલ ન રહે. (ખ્યાલ આવે કે તરત શુભકાર્યમાં વધારાની વિલકત વાપરી નાખવી.)

(૩) કોઈની ળીરો લીધેલી ચીજથી પરિમાણ વધે.

(૪) કાઈ નિરાધાર કે આશ્રિતની ચિલકત સાચવવી પડે.

(૫) વાનગી પ્રસંગે જમણવાર કરવાનો સ્તેષ ત્યારે વધારે અનાજ ભાગ્ય પડે તો જપણા.

(૬) પારેલા દાસ-દાસી કે જાનવરનાં બચ્ચાં કે સંતાનો વધી જાય તો જપણા.

(૭) વાનગી પ્રસંગે ખપ પુરતો સોના-ચાંદી વગેરેનો વધારો કરી શકાય.

(૮) ભવિષ્યમાં જરૂર પડે પુત્રાદિ માટે ઘર વગેરે નવું વધારવું પડે તેની જપણા.

(૯) ઘર વગેરે ગીજો જૂની વેચી નવી લેતી વખતે પ્રમાણ વધી જાય. (તેથી તીણ પછી જૂની કાઢી નાખવી)

(૧૦) ભાજવિકામાં ભાપ આવી જાય તો કેરકાર કરી શકાય.

(૧૧) વાનગીવલ, જન્મદિવસ વગેરે પ્રસંગે ભેટ (પ્રેઝન્ટ) વગેરે આપવાની પ્રમાણ વધે તો (દાન કરી દેવું.)

પરિગ્રહનું ફળ :

પરિગ્રહનું પરિણામ ન કરવાથી જીવ પરિગ્રહના ભારથી ભારે થઈ સહારાસમુદ્રમાં ડૂબે છે. પરિગ્રહ વધવાથી જીવ આરંભ-સમારંભનો બધો વધારે છે, તેવાથી મહાદુઃખોવાળી નરકાદિ ગતિમાં ચાલ્યો જાય છે. પન વગેરે વપવાથી ભવ વધે છે, સંરક્ષણાનુબંધી રોદ્ધાન ચાપ છે, જે વાકાના ભાગ્યબાળનું ધરણ છે. સંપત્તિ પણ ઝખઝખું એક કારણ છે, જીવન ભણાત બને છે. સંપત્તિથી અવિશ્વાસ, અસંતોષ, મહાઆરંભ, આસમાયી વગેરે ચાપ છે. પરિગ્રહની આસક્તિથી જીવ મરીને એના ઉપર કાપ વગેરે તરીકે જન્મે છે.

વ્રતપાલનનું કળ :

પરિબ્રહ્મનું પરિભાષ કરવાથી જીવનમાં સંતોષ નામનો મહાન ગુણ ખીલે છે. વિશ્વાસ, સમાપ્તિ, સુખ-શાંતિથી જીવન જીવી શકાય છે. સંતોષી આત્મા ઇન્દ્ર કે ચક્રવર્તી કરતાં વધુ સુખી હોય છે.

વ્રતના અભિચાર :

(૧) ધન-શાન્ત્યપ્રમાણાતિક્રમ : ધન-શાન્ત્યના રાખેલા પ્રમાણથી અધિક રાખે.

(૨) ક્ષેત્ર-વાસ્તુપ્રમાણાતિક્રમ : ખેતર, ઘર, કુશન વગેરેમાં પ્રમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું.

(૩) રૂપ્ય-સુવર્ણપ્રમાણાતિક્રમ : સોના-ચાંદી વગેરેનું પ્રમાણ વધારે થાય. (રાખેલા પ્રમાણથી અધિક થાય તો પુત્રાદિને નામે કરે તો પણ અતિચાર લાગે.)

(૪) કૃષ્યપ્રમાણાતિક્રમ : સોના-ચાંદી સિવાયનાં વાસણ વગેરે ઘરવખરી પ્રમાણથી વધારે થાય તે. (અથવા પ્રમાણ ન વધે તે માટે નાનાં વાસણોને મોટાં બનાવે વગેરે.)

(૫) દ્વિપદ-ચતુષ્પદપ્રમાણાતિક્રમ : દાસ-દાસી કે યોગ વગેરેનું પ્રમાણ વધી જાય તે. એનાં બન્ધ્યાં વગેરે થાય તો તેને પ્રમાણમાં ન ગણીએ તે.

વ્રતપાલકને વંદના :

નણ લાખનો નિયમ કર્યા પછી કરોડોનું ધન આવવા છતાં વ્રતને પાળવા માટે એ ધનને જતું કરું, તેવા પેષકશા મંત્રીશર, પરિબ્રહ્મના પાપની ભયંકરતા સમજી વિચારેલીનું શાક કરીને ખાઈ જનાર ધનશેઠ આ વ્રતની સુંદર આરાધના કરી સદ્ગતિ અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરું; તેમના પવિત્ર આત્માને વંદના.

દ. દિશિ (દિક) પરિમાણવ્રત (પ્રથમ ગુણવ્રત) :

વ્રતનું સ્વરૂપ :

પાંચ અણુવ્રતોને ગુણ-લાભ કરનારાં હોવાથી દ - ૭ - ૮ નણ

ગણીને ગુણવ્રત હોવાય છે.

દશ દિશામાં (ચાર દિશા, ચાર વિદિશા, ત્રિધ્વ (ઉપર) અને ત્રણ (નીચી)) : આ દશ દિશા) જવાનો અને આવવાનો નિયમ કરવો, એમ જણાવવા માટે 'દિક - દિશિપરિમાણ' એવું આ વ્રતનું નામ મળવામાં આવ્યું છે.

ક. આ વ્રત પાંચે અણુવ્રતને કઈ રીતે પુષ્ટ કરે છે ?

ક. જેટલા દિશામાં મર્ષદિત જવા-આવવાનો નિયમ લીધો તેટલા દેશની બહાર હોવા જ્ઞાને પોને આરંભ સમારંભ કરે નહીં, તેથી ત્યાંના જ્ઞાને અભયકાળ ગણેર થયું, તે કારણે પ્રથમ અણુવ્રતની પુષ્ટિ (લાભ) થઈ; તે પછી તે ત્યાંના જ્ઞાને સાથે જૂઠ ઓલવાનો પ્રસંગ આવતો નથી, તેથી ત્રીજા અણુવ્રતને લાભ થાય છે; મર્ષદિત દેશની બહારની ચીજોની ચાલીને ત્યાગ થતો હોવાથી ત્રીજા અણુવ્રતને લાભ થાય છે; મર્ષદિતની બહારની સ્ત્રીનો પણ ત્યાગ થતો હોવાથી ચોથા અણુવ્રતને ગુણ થાય છે અને મર્ષદિત દેશની બહાર રહેલા પદ્ધર્થોના કોઈકિસ (ખીટા-વેણા)નો તથા માલિકીનો ત્યાગ થતો હોવાથી પાંચમ અણુવ્રતને ગુણ (પુષ્ટિ) થાય છે. આ પ્રમાણે પાંચે અણુવ્રતોને આ ગુણવ્રતની લાભ થાય છે. બહારના દેશમાં વ્યાપારાદિ સંબંધી ૧૮ પ્રકારનાંકોનો પણ ત્યાગ થાય છે. બહારના દેશમાં વ્યાપારાદિ સંબંધી ૧૮ કામ છે. અપિરતિ ભડે છે, અશુભકર્મોનું જોર થટે છે. દિશિપરિમાણવ્રતના બે ભેદ :

(૧) અપમારદિશિપરિમાણવ્રત : દશ દિશામાં જવા આવવાનું પ્રમાણ નહીં કરવું તે. આના નણ ભેદ પડે છે : (૧) જુળમાર્ગે (૨) અપમાર (૩) અપાઈમાર

(૨) નિશવલી દિશિપરિમાણ વ્રત : જીવનો સ્વભાવ ગતિ-શાન્તિ (જિજ્ઞાસાવશત્) નથી, જીવનો સ્વભાવ સ્થિર રહેવાનો (નિશવલી) છે; તે પ્રમાણે ગતિ-શાન્તિ ન કરવી તે નિશ્ચય

(૩) ત્યાજ્ય દેશોમાં ઈમરજન્સીમાં માણસ મોકલવો પડે, ત્યાંથી ગીજ લાવવી-લઈ જવી પડે.

(૪) દિશાભ્રમ થાય.

(૫) અડસ્તાઈ કારણે પ્રમાણાતિક્રમ થાય.

(૬) શારીરિક વ્યાધિ, પરવશતા વગેરે કારણ હોય.

(૭) તીર્થયાત્રાદિ ધાર્મિક કારણ હોય.

(૮) મૂર્ચ્છિત અવસ્થામાં આવી જાઉં.

(૯) સ્વપ્નમાં મર્યાદિત ક્ષેત્રની બહાર જવાય, ત્યાં જવા બોલાઈ જાય.

(૧૦) કોઈ દેવ મર્યાદિત ક્ષેત્રની બહાર લઈ જાય.

(૧૧) જળમાર્ગે કે સ્થળમાર્ગે કે હવાઈ માર્ગે સમુદ્ર વગેરે પવનના તોફાનથી મર્યાદિત ક્ષેત્રની બહાર ચાલ્યા જવાય. (મોટર વગેરે બગડે અને રીપેરિંગ માટે વધારે જવું પડે.)

(૧૨) પરદેશની વાત સાંભળવા-કરવાની જયણા.

અવતનું ક્રમ :

પ્રત ન સ્વીકારવાથી તે તે ક્ષેત્રમાં જવા-આવવાદિનો કે કોઈપણ જાતનો સંબંધ-વ્યવહાર ન હોવા છતાં તે બધાં પાપો હાગ્યા જ કરે છે છતાં વગર પાપ કરે પણ દંડાય છે, કારણ કે અપેક્ષાઓ-વૃત્તિ ઊભી રહે છે, વૃત્તિથી પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેથી વૃત્તિને તોડવા પ્રતનો સ્વીકાર જરૂર છે.

પ્રતપાલનનું ક્રમ :

દિફ્ફરિમાણપ્રત લેવાથી દુનિયા(વિશ્વ)ભરમાં ચાલતાં અંકુશ કારખાનાં વગેરેનાં પાપોનો સિસ્સો બંધ થઈ જાય છે. જ્યાં સુધી દિફ્ફરિમાણ કરી પ્રત ન લ્યો ત્યાં સુધી એ પાપનો સિસ્સો તમને મળે છે. જેમ ઈલેક્ટ્રિક લાઈન કે પાણી વગેરેની લાઈનનું કનેક્શન ચોંટાય અને તમે મહિનો-બે મહિના એનો ઉપયોગ ન કરો તો પણ કનેક્શન

પણ સંપાદનમાં કાલે (પ્રતિનિયમ શીલ પણ આવે જ છે; તે જ રીતે પાપનો ભાગ, વિરતિ-પચ્ચક્રમાણ ન કરો ત્યાં સુધી મળે જ છે, એ દુનિયાભરમાં ચાલતાં પાપોની અનુમોદનાથી છવ્વ દંડાય જ છે. દેશે દિશામાં અવલોકે છવ્વ સંચારવનમાં પણ ભમ્યા જ કરે છે.

વનન અતિયામ :

(૧) ઊન્નદિક્ષિપ્રમાણાતિક્રમ : ઉપરની દિશામાં અનાભોગાદિ કારણે કે ચાલવુંથી પ્રમાણ કરતાં વધારે જવાય.

(૨) અધોદિક્ષિપ્રમાણાતિક્રમ : નીચેની દિશામાં અનાભોગ કે ચાલવુંથી અપાવનું ઉલ્લંઘન થાય.

(૩) વિવર્ણદિક્ષિપ્રમાણાતિક્રમ : ચાર દિશા તથા ચાર વિદિશામાં પ્રમાણને કે ચાલવુંથી પ્રમાણનું ઉલ્લંઘન થાય. (નિયમભંગના ભયથી પુલિત વધેને મોકલે તો પણ અતિચાર હાલે.)

(૪) કોમ્પ્લિક્ષિ : એક દિશા સંલેપી બીજા દિશા વધારે, અર્થાત્ કારણે કે પૂર્વમાં જવું છે, પૂર્વમાં ૧૦૦ માઈલ ધાર્યા છે અને પશ્ચિમમાં ૫૦ માઈલ ધાર્યા છે. એ પૂર્વદિશામાં ૧૫૦ માઈલ જવાની જરૂર પડી તો અધિભ્રમણના માઈલ પૂર્વદિશામાં (૧૦૦ + ૫૦) ઊમેરીને ૧૫૦ માઈલ જાય. એમ વિચારે કે - ચારા નિયમના જ ૫૦ માઈલ છે ને !

આમાં પ્રમાણભંગના કારણે આમ કરે તો અતિચાર હાલે. જણીને આવું ન કરાય.

(૫) ભૂમિ અંતર્ધાન : જે દિશામાં જવાનું હોય તે દિશામાં કેટલા માઈલ ચાલ્યા છે, તેની સહ પડેછતાં આગળ જાય. ધારો કે ૫૦ માઈલ ચાલ્યા છે કે ૧૦૦ માઈલ ૭ આવી સંકલ હોવા છતાં ૫૦ માઈલથી વધારે જાય તો અતિચાર હાલે.

પ્રતપાલનને સંક્રમ :

ત્યાં કરેલા પુત્રને કિવાડા માત્ર ૧૦ યોજન માટે પ્રત ભંગ ન કરવાને પશ્ચિમથી સાલનહોવાને કારણે પ્રતપાલનના પ્રભાવે પોતાના

હાથે છાંટેલ પાણીથી જ પુનઃ સજીવન થયો, અને તેના યોગે ધર્મનો પ્રતનો મહિમા વિસ્તર્યો, તે શ્રીમહાનંદકુમાર તથા શિવભૂતિ અને સ્કાનામના ભાઈઓને કોટિ કોટિ વંદન.

૭. ભોગોપભોગ વિરમણવ્રત (દ્વિતીય ગુણવ્રત) :

વ્રતનું સ્વરૂપ :

ભોગ = જે વસ્તુનો ભોગવટો એક જ વાર થઈ શકતો હોય અર્થાત્ જે પદાર્થ એક વાર ભોગવાય તે ભોગ. દા.ત. ખોરાક, ફળ વગેરે.

ઉપભોગ = જે વસ્તુનો ભોગવટો વારંવાર થઈ શકતો હોય તે ઉપભોગ. દા.ત. સ્ત્રી, ધર, કપડાં, ઘરેણાં વગેરે.

આ પ્રમાણે ભોગ અને ઉપભોગ શબ્દથી ઓળખાતા પદાર્થોનું ખાવાની અને વ્યાપારની અપેક્ષાએ પ્રમાણ નક્કી કરવું, તે ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત કહેવાય. આ વ્રત પણ પાંચે અષ્ટવ્રતોને ગુણકારી છે.

દુનિયામાં ભોગોપભોગોને લાયક ઘણી ચીજો-વસ્તુઓ છે. આપણે તે દરેક ચીજો ભોગવી શકતા નથી, ભોગવવાની જરૂર પડતી નથી. તેથી જે બિનજરૂરી ચીજો છે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને જે જરૂરી હોય તેનો આવશ્યકતા પ્રમાણે સંકેપ કરવો જોઈએ અર્થાત્ પ્રમાણ નક્કી કરવું જોઈએ, જેથી વિરતિનો દાભ મળે, દયામય અને સંતોષમય જીવન બને.

આ વ્રતના મુખ્ય બે ભેદ છે :

(૧) નિશ્ચય ભોગોપભોગ વિરમણવ્રત : શ્રી જિનવાણી સાંભળી વસ્તુ સ્વરૂપનું તત્ત્વજ્ઞાન મેળવી મનમાં એમ વિચારે કે, જગતમાં દેખાય છે (ચર્મચક્રુચી) તે બધું પર છે, પારકું છે, પુદ્ગલ છે, હેમ છે; વસ્તુ સકાન-પડન-વિધ્વંસન સ્વભાવવાળી છે, જગતની એક છે, (એ = પૂર્વે બધાથે ભોગવેલું છે) તેથી તેનો ભોગ-ઉપભોગ કરવો ન જોઈએ એનો સર્વથા ત્યાગ કરવો તે નિશ્ચય ભોગોપભોગ વિરમણવ્રત કહેવાય.

આ વ્રત શિવવ્રત ભઈ શકતા નથી.

(૨) અવ્યય ભોગોપભોગ વિરમણવ્રત : ભક્ષ્ય (ખાવા લાયક), અભક્ષ્ય (નહીં ખાવાલાયક) પદાર્થોનું જ્ઞાન કરી અભક્ષ્યનો ત્યાગ કરવો, અભક્ષ્ય પદાર્થોનું જ સેવન કરવું (નિર્માં પણ લિમિટ બાંધવી-ત્યાગ કરવો), કરી આજ્ઞા સંબંધનું જ્ઞાન મેળવી મહાઆરંભ-સમારંભાદિરૂપ, ખાન-પાન તથા વ્યાપારની ત્યાગ કરી, અલ્પારંભવાળાં ખાન-પાન તથા વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો, તે વ્યવહાર ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત છે.

અવ્યય ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રતના બે ભેદ પડે છે :

(૧) ભોજન સંબંધી અને (૨) કમ = વ્યાપાર સંબંધી.

(૧) જરૂર અનુસાર, જરૂર અનંતકાલાદિનો ત્યાગ કરવો અને ચોંટ જામણ પાડીને ભક્ષ્યભોજનાદિનો પણ સંકેપ કરવો, તે ભોજન સંબંધી ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત કહેવાય.

વ્રત મર્યાદા અને સાંજ ચોંટ, નિયમ ધારવાથી અને એનો સંકેપ કરવાથી ભોગોપભોગ ઉપર પલ્કો કાપ મુકાય છે, સાગર જેટલું પાપ ત્યાગ કરવું જ રહે છે, પણ મળ્યાં અવિરતિનાં પાપથી બચી જવાપ છે, વિરતિવર્તી શુદ્ધ આરંભના થાય છે.

(૨) ભોગોપભોગની વસ્તુઓ (પદાર્થો) મેળવવાના ઉપાયરૂપ પ્રમાણ સંકેપથી, જે વેપારમાં જોરદાર પ્રિત્રાદિ આરંભ-સમારંભાદિ કરવા સારી ચીજો કમી બંધાય છે; એવા ૧૫ કર્મકાંડાનના વેપારનો ત્યાગ કરવો તે કર્મકાંડાની ભોગોપભોગ વિરમણ વ્રત કહેવાય.

૧૫ કર્મકાંડાનના વેપારથી ધોર ચીજો કમી બંધાતાં સોવાથી અભિજ્ઞાન મહાપાપ સોવાથી, અન્ય વેપારથી જીવનનિર્વાહ થતો હોય તે સારું કર્મકાંડાનના વ્યાપારનો, તેવા વ્યાપારના ધોરનો પણ ત્યાગ જ કરવો જોઈએ. તેમ જ જરૂર થયે એમ હોય તો છેવટે ૧-૨ કર્મકાંડાનના વ્યાપાર વિરમણ વ્રતનો કર્મકાંડાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ખાણી અભક્ષ્ય : સારું કાન ગંભીર તો નિરવધ, નિદોષ પદાર્થો

જ ખાવાના છે. એ શક્ય ન હોય તો સચિતનો ત્યાગ કરે. એ પણ શક્ય ન હોય તો છેવટે ૨૨ અભક્ષ્યનો તથા ૩૨ અનંતકાયનો તો જરૂર ત્યાગ કરે. અભક્ષ્ય-અનંતકાયનાં ભક્ષણથી મહાહિસાનો દોષ હાગે છે. કુર્ગતિનું એ કારણ છે અને આત્માના ગુણોનું ધાતક છે. ઘણા દોષો આગમન અને પોષણ અભક્ષ્યના ભક્ષણથી થાય છે.

(૧) વડનાં ફળ (૨) પીપરનાં ફળ (૩) ઉભરાનાં ફળ (૪) પીપળાનાં ફળ અને (૫) કાકોદુંબરનાં ફળ - આ પાંચ ઉર્દુબરનાં ફળોમાં ઘણા સૂક્ષ્મ તસજીવો હોય છે, જે ગણી પણ શકાતા નથી. મા પર્યાત્પાએ ત્યાગ કરવો.

(૬) મઠિયા (દાઝ) : એમાં અનેક જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. બુદ્ધિ આદિનો નાશ કરનાર છે, નરકગતિનું કારણ છે, એની અસ્તર હોય ત્યારે પોતાની જાતનું ભાન કે ચિત્તેક પણ હોતો નથી, માટે તેને ત્યાગ કરવો.

(૭) માંસ : હિંસા સિવાય માંસ મળે નહીં, હિંસામાં પરમ નશ્વર માંસમાં નિર્ગોદજીવોની સતત ઉત્પત્તિ કરી છે. માંસ વિકાર કરનારું છે. (૮) માખણ : એના જ રંગના જીવો, છાશમાંથી બહાર કાઢતાં સાથે જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, વિકારી પણ છે.

(૯) મધ : અનેક માખીઓનો નાશ થવાથી તથા માખીઓ લાક્ષથી મધ અનેલ હોવાથી તથા અનેક સંમૂર્ચ્કિમ પર્યેન્દ્રિય જીવો હન્યાથી મધ તૈયાર થાય છે, માટે અભક્ષ્ય છે. દવા માટે પણ ખાન નરકના કારણને સેવે છે; એમ યોગશાસ્ત્રમાં શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યપંચ જીવ છે.

(૧૦) બરફ : અસંખ્ય અપકાયના જીવોનો પિંડ છે. અપકાય જીવો ઉપરાંત બરફ બનવાથી શીતયોનિના જીવો પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧૧) વિષ : બધા જ પ્રકારનું ઝેર અભક્ષ્ય છે.
(૧૨) કરા : વરસાદની સાથે જે બરફ જેવા ટુકડા પડે છે તે કરા

(૧૩) સર્વ પ્રકારની કાચી માટી : માટી ખાવાથી પેટમાં સંમૂર્ચ્કિમ કાકા અનેક ઘણા જીવો (સૂક્ષ્મ) ઉત્પન્ન થાય છે, પથરી વગેરે ઘણા રોગો પણ થાય છે.

(૧૪) સ્વિક્ષ્મોજન : રાત્રે ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો. સ્વિક્ષ્મ : સ્વિક્ષ્મોજન એ મહાપાપ છે, એમાં અસંખ્ય-અનંત જીવોની ઉત્પત્તિ છે. (વિશેષ જાણકારી માટે મુનિ ભવ્યદાંન વિ. સંપાદિત સ્વિક્ષ્મોજન પાઠપાઠ પુસ્તક જુઓ.)

(૧૫) ભગુભીજ : જેમાં આંતરાસિત શ્રીજ ઘણાં હોય, જેમાં આંતરનું ઘી અને જીવોનો ઘાત પણો છે.

(૧૬) સંપણ : ભોળાશ્યામું. જે કળમાં ખટાશ છે તે અથવા તથા ભોળાનું ભવાયું તણ દિવસ પછી અભક્ષ્ય બને છે. પરંતુ જો, ક્ષી ઢીંચી મારી ખટાશવાળી સીજ નહીં ભેળવેલા ગુવાર, મરચાં વગેરે અભક્ષ્ય તો એક જ રાત્રિ પસાર થાય તો અભક્ષ્ય થઈ જાય. આમાંના કોઈ પણ અભક્ષ્યમાં કાંચી મચી, ચણાનો લોટ કે દાળિયા નાંબ્યા હોય તો તે ખાન હોવાથી બીજ જ દિવસે અભક્ષ્ય થાય.

(૧૭) દિહળ (વિદળ) : કાચા ગોરસ (દૂધ-દહી- છાશ વગેરે) સાથે કહીય નાનું ઘણા જ બેંડેન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. આરોગ્ય માટે તે ખાન હોવાથી એ વાત તો આજે વિજ્ઞાનસિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. કાકાની કીમ કાકાની ભાજી પણ કાચા ગોરસ સાથે વાપરવાથી વિદળનો રોગ થાય છે.

(૧૮) સર્વજાનનાં રીજણાં : એના ડીંટામાં સૂક્ષ્મ તસજીવો ઘણા હોય છે.

(૧૯) તુલકળ : જેમાં ખાવાનું ઓછું અને કંકી દેવાનું ઘણું હોય, જે ખાવાથી વૃદ્ધિ થતી ન હોય તેવાં ફળ.

(૨૦) ભક્ષણમાં ફળ : જેનું નામ વગેરે ન જાણતા હોય એવાં ફળ. ફળ પાકતું પણ વગેરે ન ખાવાં.